

Lunds universitet

Historiska institutionen

HISK01 (kandidatuppsats, 15 hp)

Seminarieledare: Yvonne Maria Werner

Handledare: Ulrika Holgersson

2 maj 2012, kl 10.15, sal 2

Döda och levande ting

Genus och religion i Hilma Borelius föredrag och artiklar
1905-1930

Innehållsförteckning

Inledning	3
Syfte och frågeställningar.....	4
Material och avgränsningar	4
Teori och metod	6
Genus	6
Kristendomens feminisering	8
Innehållsanalys	8
Tidigare forskning	9
Hilma Borelius	9
Emancipation och religion	11
Synen på män och kvinnor.....	14
Historisk bakgrund	15
Den samhälliga utvecklingen	15
Den kvinnliga rösträttsrörelsen	16
Hilma Borelius	17
Representationer av kvinnor och män	19
Kvinnorna	19
Den solidariska kvinnan	19
Den goda och dåliga kvinnan.....	21
De insatsdrivna kvinnorna	23
Moderskapet.....	25
Döda och levande ting	27
Männen	27
Fadern som ideal	27
Den stöttande maken	29

Den egoistiske mannen	30
Männen under sexualitetens makt	31
Relationen mellan man och kvinna	33
Den andliga kärleken	33
Den själsliga och sexuella relationen	34
Samarbetet mellan män och kvinnor	36
Religionens betydelse	37
Kristendomens feminisering	37
Kristendomens remaskulinisering	39
Kvinnliga präster	42
Avslutande diskussion	45
Käll- och litteraturförteckning	49

Inledning

Hilma Borelius utmärkte sig på sin tid och gör det än idag. Med sitt deltagande inom den akademiska världen och det kvinnokulturella fältet kunde hon röra inom två skilda sfärer som båda påverkades av den rådande synen på könen. När hon skrev in sig på Lunds universitet var hon villig att tona ned sin könsidentitet och sökte intellektuella samtal med män som hon önskade att betrakta som kamrater. Dessutom levde hon under en period, 1869-1932, som präglades av flera olika förändringar. Under uppväxten vid slutet av 1800-talet fick hon uppleva den tidens syn på ordningen mellan man och kvinna både i det offentliga och i det privata. Under 1800-talet var den offentliga mannen högt respekterad och han kunde röra sig fritt inom det offentliga rummet på grund av sin roll som *persona publica*. Den enda offentliga kvinnan var den prostituerade, vilket innebar ett problem för de kvinnor som sökte en kunskap som de bara kunde få inom akademien. Lösningen blev att markera sitt avstånd från de prostituerade så att ingen kunde misstolka deras deltagande i offentligheten.¹

Samtidigt som det offentliga och privata rummet skildes åt blev mödrarna ansvariga för den samhälliga religiositeten. Därmed genomgick religionen en feminisering vilket innebar att antalet aktiva kristna kvinnor ökade. Diskursen kring religiösa attityder, normer, symboler och värderingar feminiserades, samtidigt som många män distanserade sig från kyrkan och religion. Den brittiske historikern Callum G. Browns forskning har visat att kvinnor arbetade för att bevara kristna värden och normer, medan manligheten utvecklades som en motbild till den feminina religionen. Brown betraktar kristendomens feminisering som ett första steg mot sekularisering då kvinnornas religiösa evenemang avtog på grund av samhällsförändringarna vid 1960-talet.² Denna feminisering av kristendomen utmynnade i att det också skedde en remaskulinisering vid slutet av 1800-talet, det vill säga ett förmanligande av kristendomen där man försökte anpassa sig efter samtidens krav om manlighet med de kristna värdena.³

---

¹ Nordenstam, Anna, "Hilma Borelius - pionjär på fältet", Broady, Donald & Albertsen, Niels (red.), *Kulturens fält: [Cultural fields] : en antologi*, Daidalos, Göteborg, 1998, s. 256, 258, 262; Hammar, Inger, "Lund är så ytterligt konservativt...": kvinnliga studenter söker tillträde till Alma Mater", Christina Carlsson Wetterberg & Göran Blomqvist (red.), *Kvinnor vid Lunds universitet*, Lunds universitshistoriska sällskap, Lund, 2000, s. 13,22; Hammar, Inger, "Den svårerövrade offentligheten. Kön och religion i emancipationsprocessen", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2, 1998, s. 16.

² Brown, Callum G., *The death of Christian Britain: understanding secularization 1800-2000*, London: 2001, s.59, 188; Brown, Callum G., "Masculinity and secularization in twentieth-century Britain", Yvonne Maria Werner (red.), *Christian masculinity: men and religion in Northern Europe in the 19th and 20th centuries*, Leuven UP, Leuven, 2011, s. 48-49.

³ Prestjan, Anna, "The man in the clergyman: Swedish priest obituaries, 1905-1937", Yvonne Maria Werner (red.), *Christian masculinity: men and religion in Northern Europe in the 19th and 20th centuries*, Leuven UP, Leuven, 2011, s. 117-118.

Samhällsdebatten under 1900-talet präglades av att man använde begreppen ”hemmet” och ”moderskapet”. De användes av rösträttskvinnorna över hela världen, för att argumentera för den kvinnliga rösträtten. Inom detta moderskap kunde kvinnor samlas oavsett skillnader i klass, partiideologi eller nationalitet, då begreppen fick ett ideologiskt innehåll. Denna samhällsmoderlighet byggde på tanken om att män och kvinnor hade olika politiska intressen, vilka kompletterade varandra. Kvinnorna skulle föra ut de kvinnliga värdena som samhällsmödrar och därför fungerade samhällsmoderligheten som en politisk kraft som skulle förändra samhället. Dessutom användes samhällsmoderligheten som en kritik mot samfundet som styrdes av männen.⁴

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att studera hur Borelius diskuterar äktenskap, relationer, religion, hemmet och arbetslivet i sina tal, föredrag och artiklar tiden mellan 1905-1930. Genom detta strävar jag efter att undersöka om hennes mans- och kvinnoideal kommer till uttryck i dessa diskussioner.

Följande frågor kommer jag att besvara:

- Vilka mans- och kvinnoideal ger Hilma Borelius uttryck för i sina föredrag och artiklar?
- Vilken roll spelar dessa ideal i hennes vidare samhällsideal?
- Hur förhåller hon sig till tidens feminisering respektive remaskulisering av kristendomen? Ansåg hon att religionen var ett forum för kvinnorna? Hur ställde hon sig till kravet att kvinnorna skulle ha tillträde till prästämbeten?

Material och avgränsningar

Hon efterlämnade inga memoarer eller dagböcker men på Lunds universitetsbibliotek finns hennes efterlämnade papper i den så kallade *Hilma Borelius samling* som består av

---

⁴ Rönnbäck, Josefin, ”Den fängslade modern: om samhällsmoderlighet som ideologi, taktik och praktik i kampen för kvinnors rösträtt”, Helena Bergman & Peter Johansson (red.), *Familjeangelägenheter: modern historisk forskning om välfärdsstat, genus och politik*, Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion, 2002, s. 102-103.

exempelvis föredrags- och föreläsninganteckningar, handskrivna artiklar och brevsamlingar.⁵ Jag har valt att undersöka hennes föredrag och artiklar eftersom jag vill fokusera på det offentliga talet. Dock har jag valt bort de artiklar som finns under Serie III:2 eftersom de finns publicerade i de tidskrifter vilka jag undersöker.

Vidare studerar jag hennes tryckta material i form av tidskrifterna *Dagny* som utgavs av Fredrika-Bremer-förbundet mellan åren 1886-1913, samt *Hertha* vilken ersatte *Dagny* 1914 och publicerades fram till 1999. Dessutom har jag använt ett antal artiklar i *Rösträtt för kvinnor* som har publicerats mellan åren 1912-1919 av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR).⁶ Jag studerar också Borelius texter i *Kristendomen och vår tid* som utgavs mellan åren 1906-1933. Valet av tidsbegränsningen 1905-1930 beror på källornas tillkomst, det vill säga, de texter av Borelius som jag undersöker sträcker sig mellan dessa år.

Bertil Björkenlid framhåller i sin avhandling att det talande ordet användes mycket av de som förespråkade för kvinnlig rösträtt och dessa tal publicerades ibland i tidningar eller broschyrer.⁷ Vid tal har man som syfte att få med sina åhörare och framförallt föra fram sin ståndpunkt. I sina tal har hon använt retorik, vilket jag har sett i anteckningarna då hon har markerat ett antal ord för att förtydliga vad hon la vikt vid. Dessa föredrag och artiklar har uppenbart tillkommit eftersom hon vill upplysa, säga någonting och argumentera för sin sak. Sammanlagt har jag undersökt 11 stycken olika tal och föredrag som består av mellan 2 till 70 handskrivna sidor som har bland annat framförts vid kvinnors allmänna rösträttsmöten, Lunds kristliga studentförbund samt internationella rösträttsmöten. Dessutom har jag studerat fyra handskrivna utkast till artiklar som rör sig mellan 40-80 sidor och ett 40-tal publicerade artiklar.

En risk att söka kunskap i dessa texter är att några av dem är handskrivna och samtliga skrevs för ca 100 år sen. Jag måste ta i betraktelse att språket har utvecklats och att vissa ord inte har samma betydelse idag som vid 1900-talets början. Eftersom jag syftar till att undersöka Borelius texter som en spegling av samtiden, är det viktigt att ha i åtanke att man ofta lägger in sin egen förförståelse i texter. För att placera henne i en sorts kontext och tolka mitt empiriska material har jag valt att väga in ett antal föreställningar som fanns under 1800- och 1900-talen. Till detta kommer jag att använda mig av den tidigare forskningen och den

---

⁵ Nordenstam 1993, s. 9.

⁶ Digitalt arkiv över äldre svenska kvinnotidskrifter, <http://www.ub.gu.se/kvinn/digtid/>, hämtad 2012-04-22 (utskrift hos författaren)

⁷ Björkenlid, Bertil, *Kvinnokrav i manssamhälle: rösträttskvinnorna och deras metoder som opinionsbildare och påtryckargrupp i Sverige 1902-1921*, Avd. för litteratursociologi, Litteraturvetenskapliga inst., Univ., Diss. Uppsala, 1982, s. 38.

historiska bakgrunden.

Några av de föredrag och artiklar jag använder mig av har publicerats i *Klarnad syn: en efterskörd* från 1935. Jag har valt att bortse från denna bok eftersom den publicerades efter hennes död och utgavs av två andra rösträttskvinnor: Signe Bergman och Emilia Fogelklou. Dessutom publicerade man inte texterna i sitt fullständiga original, det vill säga har man sållat vissa delar, vilket förklaras i bokens förord.⁸ På grund av detta ansåg jag att det var bättre för min undersökning att använda de handskrivna talen och artiklar eftersom de inte är "censurerade" av utomstående och speciellt inte efter hennes död. Dock fanns det endast utkast och fragment av några av föredragen, exempelvis *Fosterlandskärlek* och *Behovet av religiös världsförklaring*, vilka jag inte har kunnat fastställa något årtal till, men efter att läst innehållet har jag kommit fram till att de rör sig inom uppsatsens tidsperiod.

Teori och metod

Genus

Eftersom jag tar avstamp i genusforskningen har jag valt att använda Eva Gothlins *Kön eller genus?* för att ge en översiktsbild över hur utvecklingen av genusforskningen har sett ut och på grund av att genus kan definieras flera olika sätt.

Generellt brukar man säga att genusforskningen visar att kvinnligt respektive manligt inte bestäms av naturen, utan den skapas i ständiga relationer mellan människor. Därmed har forskningen fokuserat på forandet mellan män och kvinnor samt människors makt och inflytande som styrs av det biologiska könet. Under 1950 och 1960-talet började psykoanalytikern Robert Stoller använda begreppen sex och gender. Han kom fram till att det är enklare att ändra det biologiska könet än det sociala, där han tog upp att en transsexuell med ett manligt könsorgan kan känna sig som en kvinna. Inom kvinnoforskningssammanhang ses antropologen Gayle Rubin den som utvecklade begreppsparat sex och gender eftersom hon kopplade in sexualiteten. Hon betonade att begreppsparat inte endast handlar om hur biologiskt kön blir socialt kön eller genus, utan också hur heterosexualiteten blir den institutionella normen. Don Kulick har påpekat att genus utgörs av en kulturell tolkning av könsskillnad. Vidare har man inom genusforskningen betonat genus som en process, det vill säga berör det inte endast individer utan också institutioner och historiska processer. Detta gör

---

⁸ Borelius, Hilma, *Klarnad syn., en efterskörd*, C.W.K. Gleerup, Lund, 1935, s. 18.

att genus är alltid i rörelse och är aldrig fastlagt eller evigt. Tanken om genus som en process har Judith Butler utvecklat i ett vidare perspektiv då hon talar om ”performance”. Hon har gjort sin tolkning utifrån Simone de Beauvoirs citat ”Man föds inte till kvinna, man blir det” och tar fasta på själva blivandet. Hon menar att genus är en konstruktion och fantasi, med andra ord handlingar, ord och gester som måste upprepas. Det vill säga skapas ”Göraren” genom ”görandet”. Historikern Joan W. Scott relaterar genus till makt; hon menar att genus är ett sätt där makt uttrycks, förmedlas, konstrueras och reproduceras.⁹

Jag har valt att utgå från Scotts *Gender and the politics of history* eftersom hennes teorier är väletablerade och kan betraktas som klassiker. Dessutom lyfter hon fram både det manliga och det kvinnliga när hon menar att det är viktigt att titta på relationen mellan könen för att kunna definiera genus. Hon menar att vi skapar genus hela tiden, både medvetet och omedvetet. Hon delar in genus på fyra olika, men sammanhängande, nivåer. Den första kallar hon den kulturella nivån som syftar till idéer inom vetenskap och religion. Den normativa nivån refererar till tankar om kvinnans respektive mannens roll i samhället. Den tredje nivån är den institutionella som innefattar föreställningar om kvinnors och mäns roller inom organisationer och institutioner, som till exempel arbete och utbildning. Den fjärde och sista nivån är den subjektivt individuella som refererar till mäns och kvinnors roller i privatlivet.¹⁰

Jag menar att hennes definition av genus kan erbjuda mig en inblick om hur könsmedveten Borelius är i sina texter, samt hur jag ska förstå genus som underliggande ordning inom de olika nivåerna. Josefin Rönnbäck framhåller i artikeln ”Röst är makt: rösträtten som mål och medel för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt” att rösträttkvinnorna rörde sig inom en ordningsram, rörande kvinnors och mäns roller i samhället, som de inte kontrollerade.¹¹ Därför är det intressant att undersöka om den samtida underliggande ordningen går att tyda utifrån mitt material texter för att se hur Borelius förhöll sig till de specifika könsskillnaderna. Därmed kommer jag att använda mig av Gothlins text för att se om hon ger dessa hypotetiska könsskillnader en biologisk eller social betingelse.

---

⁹ Gothlin, Eva, *Kön eller genus?*, Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborg, 1999, s. 3-7.

¹⁰ Scott, Joan Wallach, *Gender and the politics of history*, Rev. ed., Columbia Univ. Press, New York, 1999, s. 43-45.

¹¹ Rönnbäck, Josefin, ”Röst är makt: rösträtten som mål och medel för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt”, *Kvinnor på gränsen till medborgarskap: genus, politik och offentlighet 1800-1950*, [ny utg.], red. Christina Florin & Lars Kvarnström, Atlas, Stockholm, 2011, s. 152.

Kristendomens feminisering

Enligt historikern Callum G. Brown var kristendomens feminisering ett första steg mot sekularisering. Han gör denna tolkning utifrån föreställningen att religionens betydelse i samhället manifesterades först och främst på ett diskursivt plan: i vardagen, normer och attityder. Han har visat att från 1800-talet kom kvinnor att inta en alltmer dominerande ställning inom kyrkan och religiös praxis eftersom de av naturen ansågs vara religiösa.¹² Jag kommer att utgå från Browns teori för att undersöka hur Borelius förhöll sig till sin samtids syn på religion som någonting feminint som hörde till hemmet och privatsfären och som kvinnorna hade att vårda om och föra ut i samhället. I detta sammanhang kommer jag undersöka vad hon ansåg rörande föreställningen om religionen som ett forum för kvinnor och hur hon ställde sig till kravet att kvinnorna skulle ha tillträde till prästämbeten.

Innehållsanalys

I min undersökning kommer jag att göra en kvalitativ innehållsanalys. Enligt Michael Quinn Patton syftar en kvalitativ innehållsanalys till att identifiera, koda och kategorisera mönster och teman i det empiriska materialet. Jag tillämpade denna metod redan i min B-uppsats. Då arbetade jag induktivt, eftersom jag läste Borelius föredrag och tal i dess helhet utan några förväntningar om vad jag skulle finna. Det vill säga jag följde den induktiva ansatsen enligt den konventionella innehållsanalysen, där man inte ska ha några förutsägbara kategorier som man utgår från.¹³ Genom denna forskning fann jag övergripande kategorier, mönster och teman som jag slutligen sammanställde då jag la upp min analys efter de tre kategorierna Moderskap, Gemenskap och Religion.¹⁴ Dessa kategorier tog jag därmed med mig till denna uppsats, vilka jag strävar efter att hitta i hennes andra texter, det vill säga artiklarna.

I denna uppsats började jag med att läsa igenom hela mitt material upprepande gånger för att få en helhetsbild. Som jag tidigare nämnt tog jag med de teman som jag fann i min tidigare uppsats, men läste ändå både föredragen och artiklarna upprepande gånger för att få helhetskänslan. Då jag gjorde detta markerades de delar av texterna som jag ansåg kunde användas i själva analysen. Därefter började jag organisera källmaterialet efter ämnen som jag

---

¹² Brown 2001, s. 59-63.

¹³ Patton, Michael Quinn, *Qualitative research & evaluation methods*, 3. ed., SAGE, London, 2002, s. 253-254, 453.

¹⁴ Westergren, Nathalie, *Hilma Borelius – en röst i högerkvinnornas kamp för kvinnlig rösträtt och deltagande i samhällsbyggandet*, B-uppsats, Historiska institutionen, Lunds universitet, 2012.

namngav: ”Kvinnor, män och religion” och placerade dem under dessa olika rubriker för att se hur jag kunde koppla dem till varandra, det vill säga se vilket sammanhang som kunde lyftas fram utifrån dem. Efter detta märkte jag att det uppkom ännu fler koder som jag placerade i min analys. De koder som jag fick fram var bland annat modern, fadern, maken, hustrun, kristendomen, katolicismen, religiositet, barnet, solidaritet, erotik, sexualitet, samarbete, ansvarstagande och gemenskap. Dessa har jag valt att använda för att se vilket värde hon ger dessa begrepp i diskussionen kring äktenskapet, relationer, religion, det offentliga, hemmet och arbetslivet.

Risken med innehållsanalyser är att de citat man väljer ut kan vara för snäva, vilket utgör en risk att man missar någonting. Sedan kan de vara för breda vilket gör att de innehåller olika budskap och tolkningsmöjligheter. För att kontrollera detta kan man läsa igenom texterna på nytt¹⁵, vilket jag har gjort kontinuerligt genom min undersökning. Dessutom har jag frågat mig hur pass representativa citaten och mina koder är. För att undanröja de problem som kan uppkomma har jag bland annat använt mig av den tidigare forskningen för att hitta olika teorier och applicerat dem till min undersökning. Detta har jag gjort för att placera min forskning i en sorts kontext, som jag också gör genom att skriva en bakgrund av Borelius och hennes samtids utveckling.

Tidigare forskning

Hilma Borelius

Inom kvinnohistoriska sammanhang har Borelius uppmärksammats när man har talat om de kvinnliga studenterna vid Lunds universitet och rösträttsrörelsens kamp för kvinnlig rösträtt. Dessutom har hon lyfts fram som Sveriges första kvinnliga litteraturhistoriker. När Anna Nordenstam utgav biografien *Hilma Borelius: en akademisk pionjär vid sekelskiftet*, menade hon att det inte fanns någon större studie om Borelius. I denna biografi har Nordenstam fångat hennes privatliv och arbete inom den akademiska världen, vilket hon har gjort genom att undersöka den efterlämnade brevsamlingen.¹⁶ Jag har däremot inte inriktat mig på hennes akademiska karriär utan fokuserat på hennes syn på frågor inom det kvinnokulturella fältet. Jag har inte heller fokuserat på hennes privata uttalanden, som Nordenstam har gjort genom att undersöka brevsamlingen, utan jag har valt att undersöka hennes uttalanden i det

---

¹⁵ Patton 2002, s. 465-466.

¹⁶ Nordenstam 1993, s. 8-10.

offentliga.

Nordenstam har skrivit om Borelius aktivitet inom två fält: det akademiska samt det kvinnokulturella. I ”Hilma Borelius – pionjär på fältet”, undersöker hon henne som aktör och sina strategier på det akademiska fältet utifrån Bourdieus fältteori. Ett resultat är att hon hade som strategi att skriva uppsatser och avhandlingar med ämnen som hon hade blivit rekommenderade bland annat av sina manliga professorer.¹⁷ I *Begynnelse: Litteraturforskningens pionjärer 1850-1930* försöker Nordenstam ta reda på hur Borelius verksamhet såg ut på det akademiska och kvinnokulturella fältet genom att analysera några av hennes artiklar och uppsatser.¹⁸ Detta gör hon också i texten ”Dubbla fält – dubbla strategier: exemplet litteraturforskaren Hilma Borelius”. Här kommer hon fram till hon skrev om kvinnliga författare inom det kvinnokulturella fältet, där hon kunde vara mer vass och kritisk. Inom det akademiska fältet skrev hon om manliga författare och hon följde de råd hon fick av sina manliga professorer.¹⁹

Även Inger Hammar har undersökt Borelius i sin artikel ”Lund är så ytterligt konservativt”, där hon studerar hennes tid på universitetet. Hammar konstaterar att den slutade i besvikelse eftersom hon misslyckades att ändra universitetets negativa syn på de kvinnliga studenterna.²⁰ Jag kommer att anknyta till detta i min undersökning.

I min uppsats *Hilma Borelius: en röst i högerkvinnornas kamp för kvinnlig rösträtt och deltagande i samhällsbyggandet*, har jag undersökt hur hon argumenterade för kvinnlig rösträtt, bland annat vid rösträttsmöten, genom att kategorisera hennes argument i tre huvudargument; moderskapet, religion och gemenskap. Mitt syfte var att lyfta fram en kvinna som tillhörde den moderata kvinnoföreningen och förespråkade för den kvinnliga rösträtten. Jag kom fram till här att hennes argument var några av de vanligaste för kvinnlig rösträtt genom att jämföra dem som redan har lyfts fram av den tidigare forskningen. Trots att hon var medlem i Sveriges moderata kvinnoförbund, hade hon liknande åsikter som de socialdemokratiska kvinnorna, vilka förespråkade att modern skulle uppfostra sina söner till att vägra kriga. Därmed skilde hon sig från de moderata kvinnorna som ofta menade att modern skulle lära sin son att gå ut i krig och genom detta offra honom för kriget.²¹

---

¹⁷ Nordenstam 1998, s. 256, 258, 262.

¹⁸ Nordenstam, Anna, *Begynnelse: Litteraturforskningens pionjärvinnor 1850-1930*, [Ny utg.], B. Östlings bokförl. Symposition Eslöv, 2001.

¹⁹ Anna Nordenstam, ”Dubbla fält – dubbla strategier. Exemplet litteraturforskaren Hilma Borelius”, Eva Löfqvist (red.) *Varför grävde man upp drottning Kristina?*, Humanistiska fakulteten, Univ., Göteborg, 1997, s. 116-117; Nordenstam 2001, s. 215.

²⁰ Hammar 2000, s. 13, 22, 27.

²¹ Westergren 2012.

Emancipation och religion

I avhandlingen *Emancipation och religion: Den svenska kvinnorörelsens pionjärer i debatt om kvinnans kallelse 1860-1900* kritiserade Inger Hammar historieforskningen för att vara ”religionsblind” eftersom den inte uppmärksammat religionens del i emancipationsprocessen. Vidare ansåg hon att forskningen hade gjort för stor sak av Jean-Jacques Rousseau och romantikens betydelse för 1800-talets svenska könskomplementära tänkande, och har bortsett från liberalismens betydelse i detta sammanhang. Hammar visar också att det var problematiskt för kvinnorna att röra sig i det offentliga rummet eftersom de då kom att betraktas som prostituerade. De kvinnor som ville vidga det privata rummet, bland annat genom filantropi, var tvungna att tona ned den kvinnliga sexualiteten.²² Hammars forskning har lyft fram de kristna kvinnorna som förespråkade den kvinnliga emancipationen genom att kritisera kyrkans traditionella tolkning av Bibeln och Luther. Däremot har hon inte tagit upp frågan om vilka möjligheter och problem som kristendomens feminisering innebar, vilket jag avser att undersöka.

Det samhälliga moderskapet har Charlotte Tornbjer undersökt i sin avhandling *Den nationella modern: moderskap i konstruktion av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft* där hon kommer fram till att både höger- och vänsterkvinnor betonade moderskapets betydelse i samhället. Hon lyfter fram ett antal nationella tankefigurer av modern, däribland den religiösa och krigiska. Framförallt pekar hon på fredsaspekterna och kopplingen mellan moderskapet och strävan efter fred, vilken var mer framträdande hos kvinnorna än den var hos männen.²³

Josefin Rönnbäck har skrivit om kopplingen mellan moderskapet och kravet på kvinnlig rösträtt i avhandlingen *Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902-1921*²⁴ samt artikeln ”Den fängslande modern: om samhällsmoderlighet som ideologi, taktik och praktik i kampen för kvinnors rösträtt”.²⁵ I hennes artikel ”Rätt är makt: rösträtten som mål och medel för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt” kommer hon fram till att LKPR betraktade kampen för rösträtten och medborgarskapet som ett medel för att förändra samhället så att barnens och

---

²² Hammar, Inger, *Emancipation och religion: den svenska kvinnorörelsens pionjärer i debatt om kvinnans kallelse ca 1860-1900*, Carlsson, Diss. Lund: Univ., Stockholm, 1999, s. 37.

²³ Tornbjer, Charlotte, *Den nationella modern: moderskapet i konstruktion av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft*, Nordic Academic Press [distributör], Diss. Lund: Univ., 2002, Lund, 2002, s. 249, 256.

²⁴ Rönnbäck, Josefin, *Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902-1921*, Atlas, Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 2004.

²⁵ Rönnbäck, Josefin 2002.

kvinnornas behov skulle komma mer i fokus och att betoningen av moderskapet var viktig för att uppnå detta mål.²⁶

I ”Det manliggörande tvivlet” driver David Tjeder tesen att unga svenska kristna män under senare delen av 1800-talet hamnade i konflikt med samtidens vetenskapliga och ideologiska paradig. Detta ledde till att de kristna mäns manlighet ifrågasattes och att många började tvivla på den kristna trons sanningar, en kris som han menar att de valde att lyfta fram för att visa att det krävdes en intellektuell kamp för att kunna tro och genom den som kristendomens gjordes manlig. Tjeder kritiserar Brown och andra forskare som tolkat dessa troskriser som ett uttryck för en feminisering av kristendomen och menar att de i stället ska ses som ett uttryck för en strävan att få den kristna tron att framstå som manlig. Feminiseringen ledde till en motreaktion från kristna mäns sida, där man lyfte fram sambandet mellan kristendomen och nationell identitet. Som exempel tar han upp biskopen J.A. Eklund som han menar förespråkade nationalismen för att förstärka den kristna manligheten.²⁷

Olaf Blaschke diskuterar i sin artikel ”The unrecognised piety of men: strategies and success of the re-masculination campaign around 1900” frågan om kristendomens feminisering. Han tar avstamp i Browns tes om att religion ansågs som någonting kvinnligt, som en följd av den borgerliga särartsideologins genombrott höll på att bli kvinnans sfär och visar hur de kristna männen försökte motverka denna feminisering genom att remaskulinisera religionen. Detta tog sig i olika uttrycksformer inom katolicism och protestantism. Protestanterna betraktade katolikerna som feminina och de själva som maskulina.²⁸

Historikern Yvonne Maria Werner har forskat kring katolicismens femininitet i artikeln ”Feminin manlighet? Katolska missionärer i Norden”. Genom att undersöka missionsrapporter under 1800-talets andra hälft studerar hon bilden av manlighet och mansideal bland katolska missionärer i Norden. Hon utgår från Hugh McLeods forskning kring feminiseringstesen som bygger bland annat på den dåtida borgerliga föreställningen om religion som en privatsak och kopplad till den kvinnliga sfären. Kristendomen kopplades med kvinnlighet och mjuka värden inom den borgerliga kultureliten och framställdes som oförenligt med manlighet. Hon kommer fram till att man kan tyda ideal och motbilder av prästerlig manlighet i missionärernas rapporter. Idealet var den ödmjuka, fromme, lydige och

---

²⁶ Rönnbäck 2011, s. 170.

²⁷ Tjeder, David, ”Det manliggörande tvivlet”, (red.) Yvonne Maria Werner, *Kristen manlighet: ideal och verklighet 1830-1940*, Nordic Academic Press, Lund, 2008, s. 99-100.

²⁸ Blaschke, Olaf, ”The unrecognized piety of men: strategies and success of the re-masculinisation campaign around 1900”, Yvonne Maria Werner (red.), *Christian masculinity: men and religion in Northern Europe in the 19th and 20th centuries*, Leuven UP, Leuven, 2011, s. 23-24.

självpoffrande mans(präst)typen medan den äregirige, kvinnotjusaren och högmodige karriäristen fungerade som en motbild. Werner menar att de katolska dygder som passivitet kan närmast betraktas som kvinnoideal utifrån samtidens borgerliga och kulturprotestantiska manlighetsideal. Inom det borgerliga mansidealet hyllade man den man som var oberoende och självständige medan man kopplade dygder som ödmjukhet, självpoffring och underordning till det kvinnliga könet. Protestantismen hyllade också dessa ideal som kristliga dygder.²⁹

Historikern Anna Prestjan, som knyter an till denna diskussion, har utifrån svenskt material sammanställt en modell av 1800-talets syn på den sekulariserade och moderna manligheten respektive den kristna manligheten. Den sekulariserade manligheten representerades av män som var aktiva, starka, fysiska, heroiska, militanta, och hade förmågan att agera och bestämma över sin egen livskvalitet. De kristna värdena var tålmodighet, behärskning, självförsakelse och prästerna förväntades avstå från världsliga nöjen och förlustelser. Hon visar att det framför allt var två stereotyper som målades upp: den sekulariserade mannen beskrevs som viril, aktiv, pragmatisk, fysisk stark och den kristna mannen sågs som passiv, from, känslig, omtänksam och svag. Den moderna och sekulariserade mannen associerades med det offentliga rummet, politik, sociala aktiviteter, rationalitet och självbestämmande, medan de kristna värdena associerades med kvinnans sfär, alltså med hemmet, hushållet, det privata, passiva och känslösa. Sett från denna utgångspunkt innehöll den kristna manligheten kvinnliga värden. Denna feminisering av religion ledde till att man ville remaskulinisera kristendomen under slutet av 1800-talet. Maskuliniseringen ser Prestjan som ett mål: man ville engagera männen i kyrkan, återetablera kristendomen som en central faktor i samhället och reparera ifrågasättandet av den kristna tron och livsstilens manliga karaktär. För att genomföra detta försökte de kristna männen kombinera den kristna tron med nya och mer fysiska manlighetsideal. Hon menar att det fanns två sätt att göra detta. Den första innebar att man la till maskulinitet hos den kristna mannen, det vill säga ville man visa att kristna värden kunde förenas med aktivistiska och fysiska manlighetsideal. Det andra sättet var att förena de förhärskande idéerna om maskulinitet med de kristna värden, genom att de kristna dygderna blev maskuliniserade och beskrevs som manliga dygder.³⁰

---

²⁹ Werner, Yvonne Maria, "Feminin manlighet? Katolska missionärer i Norden", (red.) Yvonne Maria Werner, *Kristen manlighet: ideal och verklighet 1830-1940*, Nordic Academic Press, Lund, 2008, s. 141, 151, 153, 158.

³⁰Prestjan 2011, s. 116-118.

Synen på män och kvinnor

Jag tar också avstamp i den forskning som har gjorts om kvinnors syn på män under 1800- och 1900-talen på en litteratursociologisk nivå. Genom min kontakt med David Tjeder som skriver en antologi kring ämnet fick jag veta att det finns ett antal studier där man forskat om kvinnors uppfattning om män, men dessa gör inga analytiska poänger. De två studier som jag har valt att använda är artiklarna ”Sexual cripples and moral degenerates: fin-de-siècle Austrian women writers on male sexuality and masculinity” av Agatha Schwartz och ”Creating the ideal man: Middle-class women's constructions of masculinity in Nova Scotia, 1840-1880” av Janet Guildford.

Schwartz fokuserar på sedlighetsdebatten genom att studera fyra österrikiska författarinnor som kommenterade samhällets dubbelmoral rörande männens och kvinnornas sexualitet. Denna dubbelmoral innebar att mannen kunde ha en sexuell frihet under och innan äktenskapet. Hon kommer fram till att samtliga författare ansåg att den samhälliga dubbelmoralen hade haft en dålig påverkan på kvinnorna. De alla såg mannen som förfallen men var oense om orsaksförhållanden och botemedel på problemet. Schwartz beskriver två av författarinnorna som manshatare, där den ena anser att mannen och kvinnan ska leva åtskilda medan den andra anser att männen är barbarer, primitiva och lägre stående varelser än kvinnan. De andra två författarinnorna menar att kvinnan ska hjälpa mannen i hans utveckling. En av karaktärerna i de böcker som hon har undersökt har en make som betraktar sin fru som ett objekt för sina egna sexuella begär och saknat förmåga att förstå hennes behov och personlighet. På grund av detta kräver han att hon ska välja mellan sitt äktenskap och sin karriär, vilket gör att hustrun lämnar honom.³¹

Sedlighetsdebatten har också varit ett centralt ämne inom svensk forskning, vilken behandlas av bland andra Hjärdis Levin i *Masken uti rosen: nymalthusianism och födelsekontroll i Sverige 1880-1910. Propaganda och motstånd*. Hon kommer fram till att det fanns en allmän uppfattning att männen hade svårare att leva i ett monogamt förhållande och hade en starkare sexualdrift än kvinnorna. Kvinnorna sågs som mer moraliska och därmed mer lämpliga att försvara sedlighet i samhället medan mannens sexualmoral behövde höjas. Självbehärskning var någonting som alla skulle uppfostras till, framförallt på sexuallivets område. Den individ som inte hade lärt sig att behärska sina sexuella begär redan vid tidig ålder skulle, menade man, bli slapp och eftergiven. Synen på kvinnan som mer moraliskt

---

³¹ Schwartz, Agatha, “Sexual cripples and moral degenerates; Fin-de siècle Austrian women writers on male sexuality and masculinity.” Seminar: A Journal of Germanic Studies 44, nr 1, 2008, s. 53, 67.

fullkomlig än mannen användes också som argument för att kvinnorna skulle få utökad inflytande på barnets etiska uppfostran.³²

I artikeln ”Creating the ideal man: Middle-class women's constructions of masculinity in Nova Scotia, 1840-1880” undersöker Janet Guildford vilka ideal som ett antal kvinnliga författare hade. Hon kommer fram till att kvinnorna fäste stor vikt vid mannens roll som familjeförsörjare och att ”the masculine achiever” därför framträdde som ett ideal. Detta sammankopplades med idén om den ”Christian gentleman” som var kärleksfull och empatisk. Enligt Guildford var idealmannen framgångsrik i det offentliga rummet och att han skulle uppträda till försvar för kvinnans politiska intressen.³³

Maja Larsson har i *Den moraliska kroppen: tolkningar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin* forskat kring hur diskurserna kring hälsa, äktenskap, uppfostran och könsrelationer såg ut inom medicinska böcker och rådgivningslitteratur från 1800-talet. Hon upptäckte att man hyllade den sunnda familjefadern, som stod i kontrast till den ogifta mannen. Faderns band till sin fru och sina barn var ett tecken på att han var solidarisk med sitt land och Gud. Fadersidealet rymde värden som måttfullhet, individualitet och socialintegrering, styrka, moral och disciplin. Vidare menar Larsson att den ideala mannen under slutet av 1800-talet var nyskapande, självständig, självmedveten och produktiv. Dock skulle han inte vara omstörtande, egoistisk, materialistisk eller ha ett promiskuöst sexualliv.³⁴

Dessa arbeten ger en god bild av tidens genusideal och fungerar som avstamp och inspiration för min egen analys.

Historisk bakgrund

Den samhälliga utvecklingen

Det skedde en rad olika förändringar i samhället som kom att påverka samhällsvillkoren och samhällsförhållandet under den senare hälften av 1800-talet. Dessa förändringar kom att ge kvinnorna nya möjligheter och samhällsroller. Utvecklingen sen mitten av 1800-talet utgjorde en av orsakerna till att kvinnorna manifesterade mer för kvinnlig inverkan på politik och partipolitik under 1900-talet. Exempel på dessa förändringar är de inom näringslivet och

---

³²Levin, Hjärdis, *Masken uti rosen: nymalthusianism och födelsekontroll i Sverige 1880-1910 : propaganda och motstånd*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Umeå: Univ., Stockholm, 1994, s. 136-137, 162.

³³ Guildford, Janet, ”Creating the ideal man: Middle-class women's constructions of masculinity in Nova Scotia, 1840-1880.” *Acadiensis* 24, nr 2, 1995, s. 6-8.

³⁴ Larsson, Maja, *Den moraliska kroppen: tolkningar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin*, Gidlund, Diss. Uppsala: Univ., 2002, Hedemora, 2002, s.168.

infrastrukturen. Därutöver genomgick Sverige en industrialisering som innebar att fler män och kvinnor började lönearbeta och den ekonomiska konjunkturen samt inflationen utgjorde möjligheten för allt fler män att klassas som rösträttsbehöriga. I och med det blev de utbildade kvinnorna en resurs för det svenska samhället. 1916 publicerade LKPR broschyren *Kvinnorörelsens vinningar*, i vilken man sammanfattade utvecklingen av kvinnornas rättigheter under de gångna 70 åren. Några förändringar man nämnde var 1845 års riksdagsbeslut att man skulle införa lika arvsrätt för kvinnor och män samt när kvinnorna kunde från och med 1858 ansöka hos en domstol att bli myndig när man var ogift och hade fyllt 25 år.³⁵

Historikern Gunnar Qvist har pekat på den stegrande folkökningen som orsaken till förändringarna sedan 1800-talet. En stor andel kvinnor var ogifta, det rådde ett överskott på kvinnorna och att det fanns ett behov av rörligt kapital och arbetskraft. Dessutom rådde det en politisk instabilitet i Sverige mellan åren 1900-1920, vilket speglas i att man hade tolv olika regeringsbildningar omfattade en tidsperiod på 20 år. Detta och ett flertal andra fenomen och händelser innebar att det svenska statsskicket utsattes för påfrestningar. Däribland pågick ett flertal olika strukturella processer som påverkade hur man såg på politiken och vilka som borde arbeta med politik. Dessutom syntes det mer än tidigare hur staten ingrep i det privata livet. Fortsättningsvis skedde det politiska kriser, som till exempel 1905:s unionsfråga, storstrejk 1909, bondetåg och borggårdstiden 1914, samt det första världskriget. Fortsättningsvis beskriver Björkenlid i sin avhandling att kravet på kvinnlig rösträtt kan närmast uppfattas som en logisk utveckling och konsekvens av kvinnornas successiva intåg på offentligheten.³⁶

Den kvinnliga rösträttsrörelsen

Fredrika Bremer- förbundet bildades 1884, och dess arbetsprogram innebar att man satsade på utbildnings- och yrkesfrågor som berörde kvinnorna, samt på det kulturella området. Förbundet var dessutom aktiva i bildandet av den första rösträttsföreningen och genom tidsskriften *Dagny* och senare *Hertha* engagerade man sig i rörelsens arbete. Fredrika Bremer menade att kvinnorna hade en gudomlig kallelse, som inte skulle hotas av att kvinnorna var

---

³⁵Rönnbäck 2004, s. 27; Nicklasson, Stina, *Högerns kvinnor: problem och resurs för Allmänna valmansförbundet perioden 1900-1936/37*, Univ., Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1992, s. 13; Björkenlid 1982, s. 51.

³⁶Tornbjer 2002, s. 16; Rönnbäck 2004, s. 27; Björkenlid 1982, s. 51-52.

aktiva i samhället. I själva verket påvisade Bremer att jämställdheten var nödvändig för möjligheten att förverkliga "frälsningsverket". Genom detta skulle kvinnornas "livssfär" utvidgas, vilket skulle innebära att de blev bättre mödrar och uppfostrare. 1903 bildade man LKPR, som bestod av en sammanslutning av lokala rösträttsföreningar som utsåg en centralstyrelse vilka sammanträdde varje år. LKPR var den enda organisation som bara hade frågan om kvinnans politiska rättigheter på sitt arbetsprogram, och hade som högst 17000 medlemmar. Kvinnorna som kämpade för kvinnlig rösträtt stod i kamp med motståndarna om begreppen hem och familj. De sistnämnda menade att beviljandet av kvinnlig röstätt skulle ha dålig påverkan på familjelivet genom att det skulle födas färre barn och äktenskapsfrekvensen skulle sjunka. Om kvinnorna hypotetiskt skulle vara aktiva i det politiska livet skulle hemmet försummas. De som förespråkade för kvinnlig rösträtt pekade ut hemmet som en metafor för samhället, liksom man både behövde modern och fadern i hemmet var politiken i behov av den kvinnliga medborgaren, speciellt i sin egenskap av moder.³⁷

Hilma Borelius

Skandinaviens första kvinnliga docent i litteraturhistoria var Hilma Borelius som levde mellan åren 1869-1932. Hon skrev in sig på Lunds universitet 1891 och 1910 utnämndes hon till docent men det dröjde ända till 1922 innan hon fick någon tjänst på universitetet. Under sin studenttid var hon ofta ensam kvinna på föreläsningar eftersom studentgrupperna vanligtvis inte innehöll mer än högst fyra kvinnor. Att hon hamnade på den akademiska banan och var religiös var troligtvis ingen slump eftersom hon kom från en familj som hade en stark anknytning till den akademiska världen samt religionen. Fadern var professor i filosofi på Lunds universitet medan modern var kulturellt bildad och talade flera språk och hennes farfar var präst. Borelius fick agera som värdinna och dotter vid de tillfällen då fadern höll möten där studenter och professorer träffades för att diskutera bland annat filosofi. Dessutom engagerade hon sig i Lunds kristliga studentförbund och rösträttsföreningar.³⁸

Hon utmärkte sig enligt många, genom både sitt utseende och uppförande. Bland annat väckte hon uppmärksamhet eftersom hon tillhörde de kvinnor som försökte anpassa sig till den manliga normen för att vinna ett erkännande. De umgicks med de manliga studenterna; de såg det som en ära att betraktas som männens kamrater och var dessutom

---

³⁷ Björkenlid 1982, s. 54; Rönnbäck 2004, s. 21; Rönnbäck 2002, s. 128.

³⁸ Nordenstam 1993, s. 5, 18-20.

villiga att nedtona sin könsidentitet. Hon hade också ett behov att bli erkänd och sedd som en fullständig medlem i det akademiska kollektivet, vilket sågs som en utmaning och löjeväckande. Det skämtades om henne i Lund, speciellt om hennes utseende och beteende, hon figurerade till och med i ett spex under namnet "Borälian". Hon fick rykte om sig att endast söka intellektuella samtal med män eftersom de kvinnliga studenterna inte uppfyllde hennes krav. Dessutom hade hon svårt att acceptera att umgänget mellan de manliga och kvinnliga studenterna utvecklades från "kamratskap" till det mellan "mellan unga damer och unga herrar", då hon såg det som en fara för de kvinnliga studenternas ställning inom studentvärlden. På grund av sin ambition att vinna respekt från den akademiska världen och höja kvinnans anseende i samhället, var Borelius besviken över sin tid som kvinnlig student. Troligtvis ansåg hon att hon hade misslyckats med sitt mål; att förändra universitetets syn på de kvinnliga studenterna, då hon utmanade de som höll på den traditionella kvinnorollen.³⁹

---

³⁹ Hammar 2000, s.12-13, 22, 27.

Representationer av kvinnor och män

Kvinnorna

Den solidariska kvinnan

I min tidigare uppsats som berörde Borelius föredrag upptäckte jag fort att solidaritet var ett centralt ämne i hennes texter. Speciellt är begreppet framträdande i föredraget ”Kvinnornas solidaritet” från 1916 där hon skriver att kvinnornas solidaritet syftar till den inom kvinnorörelsen, det vill säga var den lika lite mot männen som den omfattade alla kvinnor.⁴⁰ Dock tycks hon ha ändrat åsikt när solidaritetstemat återkommer i ”Kristendomen och kvinnofrågan” där hon behandlar rösträttskvinnorna Camilla Collett och Fredrika Bremer. Där skriver hon att Bremer och Collett gjorde vad de kunde för sina medsystrar trots att de inte hade ingått i ”tragiska lufsöden” och att deras livsförhållanden var närmast lyckliga, eftersom de såg att:

så lider en kvinna, som försmäktar af kunskapstörst och längtar att få offra sig för ett stort mål, men som intvingas i ett lif, riktadt på förvärfvandet af småtånger och samhällstriumfer: så lider en kvinna som fäst sitt hjärta vid en man, utan att han genom officiellt ”frieri” gett henne rätt därtill, som därför dömes att glömma sin känsla som en förbrytelse och göra bot genom ett ”förnuftigt” giftermål.⁴¹

Solidariteten är också viktig i ”Viktoria Benedictsson och kvinnofrågan” där hon talar för att Bremer hämtade sin förkunnelse för sina medsystrar genom lyckan och befrielsen i det intellektuella livet.⁴² Det påvisar att hon värdesatte solidariteten mellan kvinnor i största allmänhet, vilket också blir tydligt då hon talar om Victoria Benedictsson som saknade denna solidaritet:

[...] i förhållande till de kvinnotyper, som hon ogillade, fanns hos henne föga medkänsla och mycket av ringaktning. Hennes förtrytelse mot dem, som kunde trivas med konventionernas trånga skankor, var fullt lika stor som hennes ovilja mot konventionernas osannfärdighet och tvång. <<Solidaritet>> med sitt kön förnam hon egentligen i form av blygsel – som sjuka stunder kunde stegras till pariakänslor – ej i form av samförstånd.⁴³

Här ser jag det som att det har skett en förändring från hennes tal 1916 och artikeln från 1924. I den förstnämnda talar hon om att solidariteten inte omfattar alla kvinnor, men åtta år senare

---

⁴⁰LUB, Hilma Borelius samling, Serie. I:5: ”Kvinnornas solidaritet”, s. 1.

⁴¹ LUB, Hilma Borelius samling, Serie III:1:”Kristendomen och kvinnofrågan”, s. 14.

⁴² Borelius, Hilma (1924) ”Viktoria Benedictsson och kvinnofrågan” *Hertha* (1924):1, s. 5; För ett liknande exempel se Borelius Hilma, (1922), ”Fredrika Bremers nya bok” *Hertha* (1922):9, s. 143.

⁴³ Borelius Hilma (1924) ”Viktoria Benedictsson och kvinnofrågan” *Hertha* (1924):1, s. 7.

har den stor betydelse för henne och omfattar mer eller mindre alla kvinnor. Detta läser jag in eftersom hon menade att Benedictsson borde känna solidaritet och samförstånd med kvinnor som hade skilda åsikter, det vill säga dem som kunde leva inom konventionerna. Dock menade hon vid föredraget 1916 att det var endast medlemmarna inom kvinnorörelsen, som kämpade för den kvinnliga rösträtten som omfattade solidariteten och därmed inte alla kvinnor i samhället.

Vidare anser hon att kvinnorörelsen har sammanfört kvinnor som har olika åskådningar vilka har samarbetet på områden där de har kunnat mötas, som i sin tur har lärt den att personligen högakta och varmt hålla av varandra trots de djupa meningsskiljaktigheterna, vilket hon menar de flesta kvinnor borde göra; lyssna på och lära sig av varandra.⁴⁴ Också i litteraturens värld menar Borelius att man stöter på dessa kvinnor som känner solidaritet till sina medsystrar, nämligen den kvinnliga huvudkaraktären i Elin Wägners *Pennskaftet*. Hon skriver att denna karaktär, Pennskaftet, är oberoende och munvig och ”obrottsligt trofast kamrat i förhållande till de kvinnor, som vilja något eller som behöfva bistånd i en eller annan form, är en ung kvinna, som väl kan behöfvas införas i litteraturen, liksom den nog finns i verkligheten”.⁴⁵

Enligt Borelius finns också de kvinnor i verkligheten som inte är solidariska med sitt kön. Ett exempel som hon nämner är de kvinnor som är motståndare till den kvinnliga rösträtten. Hon menar att dessa endast tänker på sig själva och sin ställning med belåtenhet, medan rösträttskvinnorna tänker på dem som inte har eller har möjlighet att få det hem som de behöver. Dessutom menar hon att de kvinnliga motståndarna ställer sig bakom männens ord och yttringar, medan en kvinna som motsäger sin rätt att bara se livet från kakelugnen måste ha mod. Hon anser att det krävs mer mod att missta sig, än att strö ut sig på ”den lojt passiva `kvinnlighetens` haremskuddar, samt att mod måste man förvärva om man inte redan har den för det är till sist på de ensammas mod som de mångas beror”.⁴⁶ Det vill säga skulle kvinnorna ha mod inom sig själva, men skulle också kunna hämta mod från sina medsystrar. Det vill jag sammankoppla det till ett av hennes uttalanden vid föredraget ”Kvinnornas solidaritet” 1916 om att det var en solidaritet mellan rösträttsrörelsen som vågade ifrågasätta konventionerna i samhället, där det behövdes mod som man både kunde

---

⁴⁴ Borelius, Hilma (1918) ”Funderingar över kvinnans psyke”, *Hertha* (1918):5, s. 66; Borelius, Hilma (1915) ”Vägen och vandrarna”, *Hertha* (1915):9, s. 2.

⁴⁵ Borelius, Hilma (1912) ”Den nyaste svenska skönlitteraturen II”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 106.

⁴⁶ Borelius, Hilma (1915) ”Ohållbarheten i 'antis' argument”, *Rösträtt för kvinnor* (1912):15, s. 1; Borelius, Hilma (1918) ”Funderingar över kvinnans psyke” *Hertha* (1919): 5, s. 66.

hämta i sig själva men också hos de andra rösträttskvinnorna.

Den goda och dåliga kvinnan

I samband när Borelius nämner professor Herrmann Cohens teorier om att arbetet ska avgöra om en man ska ha rösträtt eller inte, noterar hon att det är märkligt att han inte ser att kvinnan som utför ett dugligt arbete borde också ha medborgarrätt.⁴⁷ Jag vill här lägga vikt på hennes betoning på att en kvinna som utför ett dugligt arbete borde ha medborgarrätt. Vad är detta dugliga arbete? Hon skrev bland annat om de lyxkvinnor som inte gör någonting och jämför med de fruar, döttrar och systrar som har utfört tjänandets princip som måste bli giltigt utanför hemmet.⁴⁸ Detta citat tolkar jag som att hon värdesätter mer de kvinnor som arbetar både inom hemmet och på arbetsmarknaden än de som inte gör någonting alls. Därför anser jag att hon klassade tjänandet som en del kvinnor utförde i hemmet som ”dugligt arbete”. Hon lyfte fram att den uppgift som kvinnan har, att skapa lycka ska hon också göra i samhället när hon får politisk rösträtt.

I en annan artikel talar hon om ”att den *sedliga ansvars känslan* för *samhällets* tillstånd gör sig gällande hos de kvinnor, vilkas intellektuella utrustning och personliga utveckling sätter dem i stånd att se i stort.”⁴⁹ Också här ger hon uttryck för att föredra en kvinna som har ”intellektuell utrustning” och ”personlig utveckling”. Detta har jag valt att applicera till den Inger Hammars forskning, där hon lyfter fram Borelius rykte att föredra intellektuella samtal med främst män, eftersom de kvinnliga studenterna inte fyllde dessa krav.⁵⁰ Kanske är det inte så märkligt att dessa kvinnor inte kunde leva upp till dessa krav som hon ställde, eftersom de var inte uppfostrade till detta. Dessutom tolkar jag det som att hon ville se bortom könsskillnaderna, där man kunde mötas i intellektuella samtal oavsett vilket kön man hade.

Jag har också hittat ett flertal romankaraktärer som Borelius beskriver som intelligenta. Enligt henne är rollfiguren Minnie Norrby i romanen *Hafvet* är en sällsynt figur eftersom skildringen av en ”ädellinig intellektuell kvinnotyp” är ovanlig: hon är klar, behärskad och harmonisk. Hon särskiljer karaktären Minnie från en annan kvinnlig rollfigur,

---

⁴⁷ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttkraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 201.

⁴⁸ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 26-27.

⁴⁹ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttkraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 203.

⁵⁰ Hammar 2000, s. 22.

Hellewi, som hon menar har självupptagenhet, lättfärdig nyfikenhet, rastlöshet och en trevande sinnlighet.⁵¹ Hon anser att författaren Teodor Gottlieb von Hippel såg kvinnan som människa, med egenskaper som avundsjuka, nyfikenhet, talträngdhet och nöjeslystnad som hade fostrats av samhällsinrättningar och samhällskonventioner. Därmed kan man tänka sig att dessa åsikter fanns också hos Borelius när hon berömmar hans viljekraft, tankeklarhet och starka intellekt. För att återkoppla till Gothlin, tolkar jag det som att de egenskaper som hon menade en del egenskaper hos ett antal kvinnor, inte var biologiska. Utan var i själva verket socialt betingande då samhället hade uppfostrat kvinnorna att utveckla dessa karaktärsdrag och var alltså sociala konstruktioner.⁵²

Jag vill här koppla till hennes uttalanden om von Helvig, som var enligt hennes mening fri från självöverskattning och frutimmersfåfänga. Min tolkning är att detta är två olika kvinnotyper som existerade i det verkliga livet och Borelius föredrog den förstnämnda. Dock påpekar hon att Minnie talar likt en bok och att hennes objektivitet ger henne en omänsklig karaktär. Däremot skriver hon att denna kvinna, som tillhör societeten och trängs på grund av de konventionella ramarna, genom att läsa litteratur få en fri och käck syn. Denna kvinna är enligt henne sannemlig och värd att uppmärksammas.⁵³

Fortsättningsvis menar Borelius att Amalia von Helvig står i högre kurs än andra samtida kvinnor, vars egenskaper som jag tolkar att Borelius ogillade: ”[h]ur ofri förefaller icke bredvid henne en Karoline Schlegel, kastade sig ur den ena mannens armar i den andres. Hur torftig fru von Stein. Hur öfverspänd Charlotte von Kalb. Hur uppjagad och tillgjord Bettina von Armin.”⁵⁴ En annan kvinnokaraktär som också hon tycks föredra är den kvinnliga hjältinnan i romanen *Pennskaftet*. Jag vill här dra kopplingen mellan denna rollfigur med den kvinna som Borelius beskriver ovan: Karoline Schlegel, som hon menar ”kastade sig ur den ena mannens armar i den andres”. Också hon står i detta sammanhang i kontrast till *Pennskaftet* som skiljer sig markant från de ”moderna” kvinnorna som ”intet annat innehåll ha än erotiska böjelser af lägsta kvalitet, färdiga att med öppna armar ta emot för att inte säga truga sig på första manliga bohême-figur, som vill ha dem”. Hon menar att *Pennskaftet* innehåller mycket mer än erotiska begär och hon vill inte kasta bort sin rätt att få ta egna

---

⁵¹ Borelius, Hilma (1912) ”Den nyaste svenska skönlitteraturen I”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 55-56.

⁵² Borelius, Hilma (1915) ”En ideolog ur Kants vänkrets” *Hertha* (1915): 1, s. 386, 389; Gothlin 1999, s. 3-7.

⁵³ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 13; Borelius, Hilma (1912) ”Den nyaste svenska skönlitteraturen I”, *Kristendomen och vår tid* (1912), Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 54-56.

⁵⁴ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 12.

beslut, ett val som hon är kapabel att ta självständigt.⁵⁵ Fortsättningsvis påpekar hon att von Helvig inte kände någon dragning till författarinnan och salongsvärdinnan Germaine de Staël, på grund av att hon var lidelsefull och obehärskad, vilket sågs av von Helvig som ”osympatiskt” och ”oskönt”. En av artiklarna handlar om de Staël, där Borelius beskriver henne som lidelsefull, inte kompetent att behärska sina känslouttryckningar och arbetade inte ihärdigt.⁵⁶

Vidare berömmar hon von Helvigs egenskap att kunna balansera de olika delarna av sitt väsen: den konstnärsdrivna respektive den kvinnliga kallelsen som innebar att von Helvig var, enligt Borelius mening, ”hel och osöndrad”. Med denna kraft kunde von Helvig utföra alla uppgifter som hon hade i egenskap av målare, husmoder, skald och moder.⁵⁷ Vidare berömmar hon andra egenskaper som von Helvig hade, hon var ”fri från själföfverskattning och frutimmersfåfänga, som icke är mindre tarflig vid skifbordet än framför spegeln. Medveten om att den konstnärliga strävan var ett lifbehov som var lika outrotligt som behovet av kärlek och hemlycka”.⁵⁸ Jag menar att man ser här att hon värdesatte de kvinnor som kunde vara självständiga i sitt arbete inom för att utvecklas inom sin konst och samtidigt vara hustru och mor. Detta skulle jag vilja koppla till Schwartz forskning om att några författarinnor i Österrike som förespråkade att kvinnorna skulle vara kapabla att vara ensamma och självständiga samtidigt som de skulle kunna vara bundna till en annan människa.⁵⁹ Dessutom anser jag att det syns tydligt att Borelius ansåg att kvinnorna skulle förbli mödrar, vara aktiva i hemmet och vårda sina barn och sitt hem. För att koppla det till Scotts schema, kan man se att hon ansåg att män och i detta fall kvinnor spelade en viktig roll både i hemmet och i arbetslivet.⁶⁰

De insatsdrivna kvinnorna

I min undersökning har jag sett att Borelius ofta tar upp statens intrång på det privata hemmet, bland annat skriver hon att ”[h]em och samhälle äro i vår tid mycket närmare och på

---

⁵⁵ Borelius, Hilma (1912) ”Den nyaste svenska skönlitteraturen II”, *Kristendomen och vår tid* (2012), Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 106.

⁵⁶ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 14; Borelius, Hilma (1917) ”Madame de Staël”, *Hertha* (1917):14, s. 258.

⁵⁷ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 12-13.

⁵⁸ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 13.

⁵⁹ Schwartz 2008, s. 58.

⁶⁰ Scott 1999, s. 43-45.

mångfaldigt flera sätt förbundna än för femtio eller hundra år sedan.”⁶¹ Hon menar att det finns två kvinnotyper utifrån hur de reagerar på den informationen de får om samhällets tillstånd. Bland annat tar hon alkoholism och nykterhetsrörelsen, strejker, moraliska och ekonomiska samhällsfrågor som diskuteras i tidningar, och hon ställer frågan ”[h]ur verkar allt detta, hur verkar vetenskapen om elände och samhällssjukdomar på den lyckligt lottade kvinnan i hemmet?”⁶² Och i samband med detta lyfter Borelius fram två reaktioner som kvinnor kan ha. Hos den första beskrivs egenskaper som ”försoffning” och egoistisk förhärdelse”, medan hos den andra växer en önskan om att få hjälpa vilket utlöser att hon arbetar med socialt arbete. Dock möter hon motstånd som endast en ny lagstiftning kan suddas ut.⁶³ Fortsättningsvis poängterar hon att:

så länge den åsikten råder, att samhällets angelägenheter icke äro kvinnans sak – och den åsikten uttryckes i hennes politiska omyndighet – kommer nutidskvinnan i de lyckligare lottade samhällsklasserna att befinna sig i en demoraliserad ställning. Ett vetande om lifvets mörka verkligheter, som icke på något sätt utmynnar i handlande, är demoraliserande. Den ännu hos många kvinnor osäkra och trefvande ansvarskänslan behöfver klarna och stödjas däraf, att samhället tydligt och klart i den politiska rösträtten tillkänner dem ansvar.⁶⁴

Jag tolkar det som att hon föredrar den andra kvinnotypen som vill hjälpa till i samhället när hon ser allt hemskt som pågår i samhället och i världen. Däremot tycks hon se ned på den första kvinnotypen som är bland annat egoistisk. Ovanstående citat kopplar jag till hennes föreställning om de kvinnor som är emot den kvinnliga rösträtten, vilka hon menar tänker enbart på sin egen ställning i samhället. I detta sammanhang kopplar jag också till hennes uttalande om den trånghjärtade familjeegoism som måste försvinna eftersom det är ett bevis på en medborgerlig undermålighet.⁶⁵ Liknande exempel dyker upp i ett av hennes föredrag som hölls efter att man beviljat kvinnans politiska rösträtt. Där talar hon om de så kallade ”hemkvinnor” som ”inte utför någon gärning i samhället, [...] utan ger skäl för namnet

---

⁶¹ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraft” *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitets bokhandel, s. 203. För ett liknande exempel se LUB, Hilma Borelius samling, Serie. I:5: ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 7.

⁶² Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 204; För ett liknande exempel se Borelius, Hilma (1914) ”Psykologiska jordskred”, *Hertha* (1914):14, s. 287.

⁶³ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 204; För ett liknande exempel se Borelius, Hilma (1914) ”Tidens röster”, *Hertha* (1914):1, s. 310.

⁶⁴ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnorna rösträttskraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 204.

⁶⁵ Borelius, Hilma (1912) ”Ohållbarheten i 'antis' argument”, *Hertha* (1912):15, s.1; Borelius, Hilma (1921) ”Medborgarrätt – medborgaransvar” *Hertha* (1921):3, s. 35.

’lyxkvinnor’, ja parasiter.”⁶⁶ Vidare tycks hon anse att det var *en* viss kategori av kvinnor som absolut inte kunde vara omyndiga, då hon skrev ”[a]tt blotta egenskapen af *kvinn*a innebär politisk omyndighet äfven för den *bäst kvalificerade* är orimligt.”⁶⁷ Ett ytterligare exempel på handlingskraftiga kvinnor som Borelius hänvisar till är brittiska Mrs Kilroy Kenyon som representerade Englands University of women och var den första initiativtagaren till den kvinnliga hjälpverksamheten under första världskriget. Jag upplever det som att Borelius menar att Kenyon var en kvinna värd att hylla och att hon har gjort allt detta för att hjälpa andra och inte för egen vinnings skull. Det handlingskraftiga skiner igen när hon beskriver det tillfälle där Kenyon och ett antal vänner åkte runt i London för att söka igenom ruinerna av ett bombträffat hus, räddade människor och släckte eld på andra platser.⁶⁸ Denna handlingskraftighet applicerar jag till Borelius uttalande om neutraliteten under första världskriget:

Vi ”neutrala” är utan ursäkt, om vi företaga den våldsamma förenkling av fakta, som endast kravet att i yttersta nöd rädda sin själ rättfärdigar. För en livsspänstig människa har själva ordet neutralitet något motbjudande. Neutraliteten i ett krig av världsbetydelse förefaller henne också lätt – termen ovärdigt – som ett osympatiskt mellantillstånd, en död jämvikt, som det är smått, futtigt, själviskt att söka och behålla omgivningen av den, som sätta allt på ett, som med yttersta kraftspänning lägga liv och ägodelar i vägskålen.⁶⁹

Även om hon skriver här om Sveriges neutralitet under första världskriget, tolkar jag det som att det var kanske så kvinnorna kände; de som ville hjälpa till och ingripa när man såg samhällets nöd men hindrades på grund av lagstiftningen.

Moderskapet

I anknytning till föregående avsnitt vill jag här lyfta fram Borelius syn på moderskapet och hennes uppfattning att kvinnan genom att hon kunde bli mor av naturen var livsvårdande.⁷⁰ Detta visar att hon tillhörde de kvinnor inom LKPR som menade att könsskillnaderna mellan man och kvinna var grundad i deras väsen. I alla fall då det gällde moderligheten som hon ansåg var ”naturlig” för kvinnorna. Det här sammankopplar jag med tanken om att

---

⁶⁶ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5:”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 26.

⁶⁷ Borelius, Hilma (1906), ”Kvinnornas rösträttkraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 201.

⁶⁸ Borelius, Hilma (1921) ”Intryck från Oxford”, *Hertha* (1921):8, s. 127.

⁶⁹ Borelius, Hilma (1914) ”Tidens röster”, *Hertha* (1914): 1, s. 309.

⁷⁰ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Kvinnornas solidaritet”, s. 15.

genusskillnad var biologisk.⁷¹ Hon betonade att denna givna moderlighet inte i sig själv var en ”samhällsmoderlighet” som gick utanför det egna hemmets fyra väggar. Det var därför, menade hon, nödvändigt att kvinnorna fostrades till att utveckla sin moderlighet till att gälla samhället i stort och inte bara det egna hemmet och dess medlemmar. Alltså ställde hon sig alltså bakom LKPR:s tankar om att moderskapet var samhälligt och socialt, dvs. inte endast inriktat på att ta hand om sina egna biologiska barn.⁷² Denna tanke ser jag som ett uttryck för att hon inte såg moderskapet som enbart biologiskt utan också som något som gällde ansvaret för samhället i stort och därmed kunde användas som en strategi för att förespråka kvinnornas inflytande på det offentliga livet.⁷³ En liknande uppfattning förespråkade Ellen Key, som menade att alla kvinnor bar på en moderlighetskänsla, men att det fanns kvinnor som inte var eller aldrig skulle bli mödrar i biologisk mening. Dessa skulle enligt Key få utlopp för sin moderlighet genom att fungera som samhällsmödrar, genom att till exempel arbeta på skolor, sjukhus eller fängelser.⁷⁴ Borelius menade att samhället skulle bli bättre om kvinnor gavs större inflytande och ansvar. Som exempel nämner hon att barnadödligheten i Australien hade minskat sedan 1904 till en följd av insatser från organisationen Protection of Infant Life, vilken startats och drevs av kvinnorna.⁷⁵

I detta sammanhang lyfter hon fram ett yrke som hon ser som ett utflöde av kvinnors moderlighet: barnmorskan.⁷⁶ Det som jag anser är intressant med exemplet barnmorskan, är att hon benämner det som ett av de äldsta kvinnliga yrken och att hon använder ordet ”kvinnlig” för att beskriva det. Man skulle tycka att hon kunde ha valt ett exempel där män och kvinnor utför samma arbetsuppgift. Dock uppfattar jag barnmorskan som ett bra exempel, eftersom det här handlar om ett yrke inom sjukvården som fungerade som ett kvinnligt forum och där moderskapet stod i fokus. Kvinnans roll som barnaföderska blir här liksom den förlösande barnmorskan en symbol för livet som kontrasteras mot våld och krig, som var områden där männen dominerade. Tornbjer framhåller i sin avhandling att rösträttsrörelsen lyfte fram moderskapet som det stabila, fasta och eviga i en ständigt

---

⁷¹ Gothlin 1999, s. 3-7.

⁷² LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 31.

⁷³ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 31.

⁷⁴ Tornbjer 2002, s. 35.

⁷⁵ Borelius, Hilma (1912) ”Politisk rösträtt för kvinnor: statistisk utredning af Ludvig Widell II”, *Dagny* (1912):14, s.160.

⁷⁶ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Kvinnornas solidaritet”, s. 23.

föränderlig värld. I sin egenskap av mor skulle kvinnan framförallt uppfostra sina barn till goda och fredliga medborgare.⁷⁷

Döda och levande ting

Borelius betonade alltså kvinnans roll som moder och som en individ som tar fasta på mänskliga relationer mer än det yttre, formella och juridiska.⁷⁸ Jag anser att man kan tolka hennes uttalande om kvinnans moderliga natur som ett uttryck för att hon menade att individen var bestämd av sitt biologiska kön, vilket innebar att kvinnan var av naturen mer moderlig och omvårdande än mannen, vars domän var offentligheten och det politiska livet men också hårt kroppsarbete av olika slag. Männens sysslande med vad hon betecknar som ”döda ting” som till exempel skogsavverkning, medan kvinnorna skulle arbeta ned det ”levande”, alltså med att det som tillhörde själva livet som sådant, vilket barnmorskan var ett bra exempel på. Hon utgick därmed från föreställningen att män och kvinnor hade olika egenskaper och därför också olika uppgifter i samhället och arbetsmarknaden, vilket kan därmed sammankopplas till Scotts schema, som visar att kvinnor har skilda roller både på den normativa och institutionella nivån.⁷⁹

Männen

Fadern som ideal

Larsson visar i sin forskning att den sunde familjefadern under 1800-talet fungerade som ett ideal, som stod i kontrast till den ogifte mannen.⁸⁰ En fadersgestalt som framträder i Borelius texter är Anna-Maria Lenngrens pappa. Hon noterar att Lenngren beskrev sin far som en kraftig och käck bråkmakare, vilket hon tolkar som att han förenade det krigiska sinnet med ”läskarlens yrke” då han var akademiker. Hon framhåller vidare att Lenngren undervisades av sin far både i det latinska språket och litteraturen och att hon fick hjälpa honom att rätta hans studenters latinskrivning. Hon menar också att det var detta som var roten till Lenngrens

---

⁷⁷ Tornbjör 2002, s. 248-249.

⁷⁸ LUB, Hilma Borelius samling, Serie. I:5:”Anförande med anledning av den beviljade kvinnliga rösträtten, s. 3; ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 12

⁷⁹ Scott 1999, s. 43-45.

⁸⁰ Larsson 2002, s.170.

författarskap, då hon fick en bra skolning både på det praktiska och på det teoretiska planet.⁸¹ I sin bedömning av Lenngrens far lyfter hon fram hans akademiska bildning, och den man som framträder i hennes skrifter går i linje med faderskapsidealet som Guildford har lyft fram i sin forskning; det vill säga att mannen skulle vara verksam både i offentligheten och i hemmet.⁸² Borelius hyllar Lenngrens far för att han visade intresse för sin dotters uppväx och utbildning och på samma sätt som författarinnorna i Nova Scotia uppskattade hon den far som bidrog till att döttrarna kunde delta i det intellektuella livet. Man kan också dra paralleller med hennes egen uppväxt, där hon fick ta del av sin fars akademiska värld och läsa hans kurser.⁸³ Detta tror jag påverkade hennes mansideal gällande faderskapet.

Ett annat exempel som framträder i hennes artiklar är Erik Gustaf Geijer och hans relation till sin dotter. Här är det kärleken mellan far och dotter som är det centrala, och dottern beskrivs som faderns hjärtebarn och förtrogna som gav honom finkänslighet, sympati och stöd i mörka stunder.⁸⁴ I denna relation existerar en annan aspekt av det fadersideal som författarinnorna i Nova Scotia förespråkade, nämligen en relation av kärlek och ömhet mellan far och barn. Borelius betonade vikten av att också männen hade en särskild roll i hemmet, som fader och make som var stöttande och beskyddande. Detta kan kopplas till den individuella nivån i Scotts schema.⁸⁵ Också mannens roll som "the masculine achiever" lyfts fram när hon exempelvis redogör vilka svårigheter som Lenngren drabbades av när fadern var arbetslös, då "det föranstaltas insamling bland trossyskonen för nya gångkläder åt fadern!" När han väl fått tillbaka sin anställning förbättrades familjens ekonomiska situation radikalt.⁸⁶ Här kan man som sagt se exempel på hur viktigt hon ansåg det var att fadern kunde försörja sin familj och hur hans manlighet relaterades till hemmet och till förvärvslivet. För att anknyta till Scott kan man säga att mannen här tillskrivs en särskild roll både på den institutionella och på den subjektivt individuella nivån.⁸⁷

---

⁸¹ Borelius, Hilma (1917) "Anna-Maria Lenngren som diktare och personlighet", *Hertha* (1917):11, s. 213; För ett ytterligare exempel om en undervisande fader se Borelius, Hilma (1920) "Sophia Elisabeth Brenner II", *Hertha* (1920):4, s. 67.

⁸² Guildford 1995, s. 18.

⁸³ Nordenstam 1993, s. 19, 24.

⁸⁴ LUB, Hilma Borelius samling, Serie. III: 1: "Erik Gustaf Geijer", s. 38.

⁸⁵ Scott 1999, s. 43-45.

⁸⁶ Borelius, Hilma (1917), "Anna Maria Lenngren som diktare och personlighet", *Hertha* (1917):11, s. 212

⁸⁷ Scott 1999, s. 43-45.

Den stöttande maken

Enligt Borelius är en ytterligare förebild för männen, den man som stöttar kvinnan och hennes utveckling, Dessa kallar hon ”varmhjärtade och högsinnade män”. Sådana exempel är maken till Hollands första kvinnliga läkare, Dr. Jacobs, som hon beskriver som en man som delade fullt ut sin frus intressen. En liknande man som framträder i hennes texter är Philip Snowden som är make till Ethel Snowden, en man som hon benämner som en av de varmaste och djupaste övertygade män som kämpar för kvinnlig rösträtt i England. Vidare noterar hon att det knappast är märkligt att Mrs Snowden upplevde harmoni. Liknande exempel finns, bland annat skriver hon mycket om Nathanael Beskow som hon menar har en klarsynthet och etisk finkänslighet.⁸⁸ Jag tolkar det som mannen hämtar sin manlighet genom sitt privatliv i sina egna hem där hans beskyddande, respekt och stöd för sin fru speglar manligheten. Detta eftersom denna jämlikhet mellan man och hustru gjorde att äktenskapet var lyckligt och harmoniskt. Också här skulle jag vilja återkoppla till den forskning som gjorts, bland annat den av Janet Guildford som har pekat på att författarinnorna på Nova Scotia satte värde på männens kärlek, tilltro och respekt för kvinnorna och deras intressen, och harmoni i hemmet.⁸⁹ Jag förstår det som att Borelius uppskattade de män som accepterar den nya kvinnan som är självständig och intelligent, i likhet med den österrikiska författaren en av de kvinnliga författarinnorna i Schwartz undersökning, som pekade på att degenererade män inte kunde acceptera eller älska den ”nya kvinnan”⁹⁰, men dessa män som hon tar upp var kapabla att göra detta.

Dessutom dyker det upp ett antal egenskaper inom ”the masculine achiever” i hennes texter, en manstyp som Guildford och Larsson tar upp. Guildford menar att inom denna var männen hårt arbetande och ihärdig medan Larsson menar att idealmannen är nyskapande, rörlig och produktiv.⁹¹ Dessa egenskaper anser jag finns i hennes uttalande om Amalia von Helvigs make och hans brev till sin fästmö under förlovningstiden. Eftersom han skrev om sin fattiga barndom, törst på kunskap och önskan att utvecklas i dessa brev, menar hon att han gav ett uttryck för ädel manlighet.⁹² Liknande exempel finns då hon talar om

---

⁸⁸ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 200; Borelius, Hilma (1906) ”Rösträttkvinnor vid kongressen i Köpenhamn 7-11 aug. 1906”, *Dagny* (1906):15, s. 326; Borelius, Hilma (1914) ”Själar och ansikten II. Mrs Ethel Snowden”, *Hertha* (1914):4, s. 71-72; Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 202.

⁸⁹ Guildford 1995, s. 18; För att se ett ytterligare exempel på ett harmoniskt förhållande se LUB, Hilma Borelius samling, Serie III:1: ”Camilla Collett”, s. 37.

⁹⁰ Schwartz 2008, s. 56.

⁹¹ Larsson 2002, s. 170.

⁹² Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 16.

handlingens män, som är arbetsvilliga och har viljekraft, vilket hon beskriver med ”den formella viljekonsekvensen, som ger ryggrad åt individen, och *gemensamhetskänslan* med familj, släkt och folk, som infogar individens arbete i ett öfverindividuellt sammanhang[...]”⁹³

I detta sammanhang vill jag ta upp den man som figurerar som idealmannens motsats; den som styrdes av den avgränsande individens överdrivna, ensidiga och egoistiska fokus på det egna jagets utveckling. Den manligt kodade individualisten kritiserades därmed för sin ensidighet och ofruktbara egoism.⁹⁴ Dock är det inte endast makarna till rösträttskvinnor som nämns som förkämpar för den kvinnliga rösträtten, utan också vänster- och högermän inom riksdagen och regeringen. Först och främst menar Borelius att högerkvinnorna inom den kvinnliga rösträttsrörelsen står skuld till de vänstermän som framfört stödet för den kvinnliga rösträtten på grund av att de har en verklig övertygelse. Vidare berömmar hon också de högersinnade män som har yttrat med ”ridderliga” ord för den kvinnliga rösträtten.⁹⁵ Dessutom anser hon att det är det lyckliga samförståndet mellan män och kvinnor som har haft en särskild fredlig karaktär och noterar att även de manliga kämparna för kvinnlig rösträtt har betonat männens och kvinnornas gemensamma intressen. Samtidigt som den ogifta kvinnan har fått behörighet att ha en självständig och socialt ansedd ställning, ställer unga män krav på mannens sedliga självtukt vilket hon tror kommer att ledda till ökad äktenskapsfrekvens.⁹⁶

Den egoistiske mannen

Fortsättningsvis står de män som stöttar kvinnan i hennes personliga utvecklande i kontrast till de män som bygger upp sin egen självbild på bekostnad på kvinnan. Borelius talar om att kvinnans underordning har fungerat som en ”trapez” för mannen, som han har klängt och klänger på. Vidare skriver hon:

[h]an har kanske inte sett efter hvilket material han klänger på.[...] har man insett i hvad utsträckning detta virke af primitiv brutalitet och dekadent kultur, på hvilket den manliga

---

⁹³ Borelius, Hilma (1912), ”Den nyaste svenska skönlitteraturen I”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 61.

⁹⁴ Larsson 2002, s. 92.

⁹⁵ Borelius, Hilma (1915) ”Är kvinnans politiska rösträtt en vänsterfråga?”, *Rösträtt för kvinnor* (1915):19, s. 3.

⁹⁶ LUB, Hilma Borelius samling, Serie III:1:” Den politiska rösträtten”, s. 10, 17.

själfhärligheten klättrar i höjden, användts och användes till bommar och galler för kvinnan[...]⁹⁷

Denna självhärlighet hos männen har inte enbart påverkat kvinnorna negativt. Utan hon menar också att männen har fastställt kvinnan som ologisk, och därmed har männen ”funnit en förträfflig anledning att själfva befria sig från all logik, när det rörde kvinnan. Metoden är ännu i bruk.” Dock poängterar hon att dessa tankegångar finns även hos osjälviska män.⁹⁸

Männen under sexualitetens makt

När Borelius refererar till de så kallade utredningarna som har genomförts och publicerats i högertidningar noterar hon till att många av dem har utmynnat i att man gett ett bestämt nej till den kvinnliga rösträtten. Dock pekar hon på att de har haft bottenlösa utfall mot den kvinnliga rösträtten, vilket hon anser bevisar deras *egen* omogenhet liksom bevisen i utredningarna var svaga.⁹⁹ De män som hon tycks ogilla mest är de män som:

[...] hurudan förövgrikt deras intellektuella utrustning och utbildning må vara – de män, som vilja leva ett otyglat sexuellt driftliv, äro kvinnorörelsens naturliga fiender. Sådana män finnas på *alla* trappsteg av samhället.[...]Vad vi måste se, även om det pinar oss att se, är den helt och hållet råa och otyglat hejdlösa sexualitetens *makt*.¹⁰⁰

Jag skulle vilja koppla detta ovanstående citat till Schwartz forskning där hon redovisar att författarinnorna i Österrike menade att kvinnorna hade ett mer positivt förhållningssätt till sexualitet och att den var mer hälsosam än männens.¹⁰¹ Ett exempel ur Borelius texter som förstärker detta är hennes uttalanden om att hon och de andra rösträttskvinnorna vägrade att erkänna den åskådning som innebar att kvinnan sågs enbart som ett medel för mannens njutning och nytta samt att deras motståndare är den omoral och fåvitskhet som innehavs av människor, det vill säga är inte själva människan i sig själv fienden.¹⁰² Denna tanke är inte uteslutande eftersom bland annat Schwartz har visat att författarinnorna skrev utifrån samhällets dubbelmoral angående sexualitet: att mannen fick ha sexuell frihet innan och under

---

⁹⁷ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraf”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s.198.

⁹⁸ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraf”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 201.

⁹⁹ Borelius, Hilma (1914) ”Högern, försvaret och kvinnorösten”, *Rösträtt för kvinnor* (1914):3, s. 1.

¹⁰⁰ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Kvinnornas solidaritet”, s. 12b -12c.

¹⁰¹ Schwartz 2008, s. 53.

¹⁰² LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5:”Kvinnornas solidaritet”, s. 6; Borelius, Hilma (1917), ”Vårt valspråk”, *Hertha* 1917:3, s. 46.

äktenskapet, medan man krävde att kvinnan skulle vara oskuld innan giftermål och sexuellt ren under själva äktenskapet, det vill säga trogen sin man.¹⁰³

Detta kan man se har haft betydelse även i Sverige; sedlighetsdebatten 1880-1885 som uppstod bland annat på grund av 1859 års reglemente av prostitution,¹⁰⁴ vilket jag anser framhävs i Borelius artikel ”Moriens triumphaviat” där hon skriver om författaren och docenten Arnold Norlind och hans strävan att uppnå självbehärskning.¹⁰⁵ Jag kopplar det som att denna självbehärskning som hon talar om är någonting som man måste sträva efter och kämpa för eftersom denna ”primitiva manligheten” är naturlig och biologisk. Levin har kommit fram till i sin forskning att föreställningen om att kvinnan och mannen hade samma könsdrift. Men den hade bara uppfostrats att utvecklas i olika riktningar. Därmed var självbehärsningen i sexuallivet en viktig del i uppfostran där männen låg efter.¹⁰⁶ Dessutom skriver Borelius att hon tror att äktenskapsfrekvensen kommer att öka eftersom också unga män ställer sedlighetskravet.¹⁰⁷ Så därför tyder jag det som att hon ansåg att det hade gjorts framsteg hos männens sedlighetsliv samt att det skulle bli allt fler män som skulle leva ett sedligare liv i fortsättningen.

Också inom detta tema kan det ha varit av betydelse att kunna referera till män som Natanael Beskow, som talade om en kärlek mellan könen vilken var högre än den erotiska, som hade en positiv påverkan och gav utrymme för mannens själliv.¹⁰⁸ I detta sammanhang tolkar jag det som att hon hyllade en själslig kärlek mellan man och kvinna, liksom kvinnorörelsens pionjärer ville höja sedligheten inom äktenskapet där man ville placera den andliga gemenskapen över den kroppsliga. Fundamentet i det sedliga äktenskapet skulle vara kärleken mellan makarna, medan sexualiteten skulle främst fungera som ett medel för att få barn.¹⁰⁹ Därför ska jag under följande rubrik behandla hennes åsikter om äktenskapet.

---

¹⁰³ Schwartz 2008, s. 32.

¹⁰⁴ Hammar 1999, s. 173-175.

¹⁰⁵ Borelius, Hilma (1930) ”Moriens triumphaviat”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 219.

¹⁰⁶ Levin 1994, s. 136-137,162.

¹⁰⁷ LUB, Hilma Borelius samling, Serie III:1: ”Den politiska kvinnorösten”, s. 17.

¹⁰⁸ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Vilka äro vårt studentförbunds uppgifter? Föredrag i Lunds kristliga studentförbund, hösten 1918”, s. 22.

¹⁰⁹ Hammar 1999, s. 176.

Relationen mellan man och kvinna

Den andliga kärleken

Som jag nämnde tidigare accepterade Borelius inte den åskådning som betraktade kvinnan enbart som ett medel och inte som ett mål, det vill säga ett medel för mannens njutning, nytta och lycka¹¹⁰. Detta tolkar jag som att hon hyllade den själsliga kärleken mellan man och kvinna, liksom kvinnorörelsens pionjärer ville höja sedligheten inom äktenskapet där man ville placera den andliga gemenskapen över den kroppsliga. Fundamentet i det sedliga äktenskapet skulle vara kärleken mellan makarna, medan sexualiteten skulle främst fungera som ett medel för att få barn.¹¹¹ Hon menade att ”mycket godt folk” var starrblinda och förbisåg de kvinnliga rösträttskamparnas kamp för kvinnans rätt till ett självständigt arbete och livsuppgift, oberoende av äktenskapet. Likaså hade kampen för ett högre äktenskapsideal gått spårlöst förbi dessa människor.¹¹²

Dock tar hon upp ett antal förhållanden som bygger på en andlig eller själslig tillhörighet; både i litteraturens värld och i verkligheten. En fiktiv relation är den mellan Helge Bendel och Yrsa Holm. Hon menar att dessa två inte dras till varandra genom ”erotik i vanlig vulgär bemärkelse”, utan deras relation utvecklas med ”stilla klarhet” som hon anser präglar Yrsas personlighet. Vidare skriver hon att hon förändrar Helge Bendel, eftersom ”[h]är bryter nämligen hans mänsklighet, hans idealitetskraft igenom affärsmannens tillhårdnande skal” när han möter denna Yrsa som lockar fram den rätte Helge Bendel:

Hon är för honom sammanfattningen af allt det bästa. Hon befriar honom genom sitt väsen från ensamhetens ångest, ännu innan han har tanke på att vinna henne. Yrsa Holm, ren och god, hög och fri och dock mänsklig, är dröm och verklighet på en gång. Helge Bendels växlingsrika lif glider in i en lugn hamn. Han har funnit en hand att hålla i och han får ett hem.¹¹³

Fortsättningsvis noterar hon att Pennskaftet väljer att ingå i ett samvetsäktenskap med karaktären Dick, som hon beskriver som trulsig. Liknande lärande och förändring sker i denna relation som den mellan Yrsa och Helge, eftersom Dick uppfostras genom kärleken och

---

¹¹⁰ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5:”Kvinnornas solidaritet (Föredrag vid kvinnornas 4 allmänna rösträttsmöte i Strängnäs 1916)”, s. 6.

¹¹¹ Hammar 1999, s. 176.

¹¹² Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraft”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, s. 196.

¹¹³ Borelius, Hilma (1912) ”Den nyaste svenska skönlitteraturen”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 60.

utgången tycks bli lycklig enligt Borelius mening.¹¹⁴ En ytterligare litterär relation som hon tar upp är den mellan Minnie Norrby och Hagen i *Hafvet*. Om Yrsa fungerade som en förvandlare för Helge Bendel, ser jag det som att hon ser Minnie som en slags musa för Hagen. Detta eftersom hon skriver att Hagen börjar skriva igen eftersom Minnie är ett starkt litterärt och intellektuellt intresse för honom.¹¹⁵ Liknande förhållande från verkligheten möter man i artikeln ”Amalia von Helvig”, där relationen till Geijer spelar en central roll. Hon menar att von Helvig inspirerade Geijer att skriva dikter och musik.¹¹⁶ Denna relation mellan dem stor i kontrast till den som Geijer hade till sin fru. Enligt henne talade Geijer om för sin hustru att han ville ha henne precis som hon var: ”intet lärd, intet mångkunnig, intet annat än god och kärleksfull och söt.” Dessutom menar Borelius att han aldrig hade i tanke att bikta sig för sin fru om sin karaktär och religiositet, vilket han gjorde för von Helvig.¹¹⁷

Den själsliga och sexuella relationen

När Borelius talar om äktenskapet och relationen mellan man och kvinna upplever jag att hon visar tydligt att hon satte värde på att man skulle vara jämlikar. Detta är någonting som speglas i hur hon framställer förhållandet mellan Geijer och von Helvig; kvinnan och mannen skulle komplettera varandra. Hennes beskrivning av dessa två vill jag koppla med Larssons forskning som har visat samtidens föreställning om att kärleksförhållandet skulle utlösa sin partners bästa egenskaper och styrkor och skulle därmed ingå därmed i en högre mänsklighet.¹¹⁸ En liknande relation berörs när Borelius talar om Camilla Colletts tioåriga äktenskap, som ”lyckligt och buret av varm ömsesidig tillgivenhet” vilket var enligt henne betydelsefullt för Colletts författarskap.¹¹⁹ Alltså var det inte endast mannen som skulle och kunde utvecklas utifrån ett förhållande, utan också kvinnan. Jag ser också tecken på det i de texter där hon talar om de män som kämpade för kvinnlig rösträtt, särskilt de som var gifta med några av rösträttskvinnorna som exempelvis Snowden och Jacobs.¹²⁰ Detta anser jag bekräftar samtidens föreställning att en lyckad kombination av man och kvinna avgjordes av

---

¹¹⁴ Borelius, Hilma (1912) ”Den nyaste svenska skönlitteraturen II”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 106.

¹¹⁵ Borelius, Hilma (1912) ”Den nyaste svenska skönlitteraturen I”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, s. 54-55.

¹¹⁶ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 20.

¹¹⁷ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906):1, s. 21-22.

¹¹⁸ Larsson 2002, s. 61.

¹¹⁹ Borelius, Hilma (1924) ”Viktoria Benedictsson och kvinnofråga”, *Hertha* (1924:1), s. 5.

¹²⁰ Borelius, Hilma (1906) ”Rösträttskvinnor vid kongressen i Köpenhamn 7-11 aug. 1906”, *Dagny* (1906):15, s. 326; Själur och ansikten II. Mrs Ethel Snowden, s. 71-72.

att båda parternas egenskaper utvecklades i relation till varandra.¹²¹

I Nordenstams biografi över Borelius framkommer det att hon var emot Ellen Keys idéer om erotiken. Detta anser jag syns tydligt när hon talar om Keys negativa inställning till kristendomen i artikeln ”Lifstrons religion II”. I denna beskriver hon Key som ologisk och att det är egendomligt att det undgick henne att den idealistiska erotiken: det fulla ömsesidighetsförhållandet, som kärleken mellan mannen och kvinnan innebar, hade sin grund i just kristendomen. Det erotiska förhållandet tar hon upp när hon talar om författarinnan Victoria Benedictssons andra äktenskap som ingick utan någon ”skymt av erotisk böjelse å brudens sida och som gjorde henne olycklig”, det vill säga Benedictsson hade gift sig med en man som hon inte var erotiskt attraherad av eller kände en andlig tillhörighet med. Hon klagade öppet om sin olycka i äktenskapet och upprördes av den ställning som kvinnan hade i ett konvensäktenskap.¹²² Enligt henne var Benedictsson:

övertygad om att intet äktenskap borde ingås utan ömsesidigt erotisk attraktion, lika rotfast var hennes åskådning om viljans, samarbetets, trofasthetens betydelse för äktenskapets vidmakthållande, det vill säga för den ursprungliga attraktionens fostran till en allt omfattande tillgivenhet. [...] Att ansvarvilja och ihärdigt dagligt tillmötesgående i vardagslivets förhållanden gav en böjelse högre rang än den själviska, ansvarslösa blotta stämningserotikens var för Viktoria Benedictsson oomtvistligt.¹²³

Utifrån mitt material kan man se tydligt att hon förespråkade för relationen mellan man och kvinna där det förekom ett intellektuellt utbyte, en andlig och själslig kärlek. Till exempel jämför hon relationen som Geijer hade med sin fru respektive von Helvig. Borelius menar bland annat att frun såg vad en kvinna kunde få av honom och vad hon kunde ge honom, när hon upptäckte sin makes otrohet. I samband med detta rangordnar hon Geijers relation med von Helvig än den han hade med sin egen hustru:

Hur kunde Geijers andliga samlif med en kvinna sju år äldre än han själf kollidera med hans förhållande till den vackra 26-åriga flickan, som fånglade hans sinnen? Hos den ena söker han näring för sin själ, den andra blir hans hustru. All right! Hvad är att anmärka? Anna Lisa var nog själf full, nog sedligt förfinad att känna Erik Gustafs ömhetsbetygelser och >>förtjusning öfver hennes yttre behag>>, hvad *hon* var för honom, hvaf hon ägde af hans *själ*, med hans förhållande till Amalia.¹²⁴

---

¹²¹ Larsson 2002, s. 61.

¹²² Nordenstam 1993, s 29 ; Borelius, Hilma (1906) ”Lifstrons religion II”, *Dagny* (1906):7/8, s. 171; Borelius, Hilma (1924) ”Viktoria Benedictsson och kvinnofrågan”, *Hertha* (1924):1, s. 6.

¹²³ Borelius, Hilma (1924) ”Viktoria Benedictsson och kvinnofrågan”, *Hertha* (1924):1, s. 7.

¹²⁴ Borelius, Hilma (1906) ”Amalia von Helvig”, *Dagny* (1906): 1, s. 21-22.

Samarbetet mellan män och kvinnor

Borelius skrev att kvinnorna skulle lära sig att inte döma männen ur en så snäv och subjektiv synvinkel som männen bedömer kvinnorna.¹²⁵ Vidare skrev hon att männen och kvinnorna skulle vara solidariska mot varandra. Denna solidaritet skulle inte utgå från männens sexuella egoism, utan utifrån ett ideal av renhet, rättfärdighet och vackert förhållande mellan könen som gjorde att de kunde tillsammans besluta om vad som är rätt, fel, lyckligt och olyckligt.¹²⁶ Dessutom menade hon att mannen och kvinnan behövde varandras styrka och svagheter.¹²⁷ Också här kan man se att samarbetet var viktigt för henne, som innebar att de båda könen fick ta beslut. Jag tolkar det som att hon menade att denna solidaritet skulle finnas både i samhället och i hemmet då hon menade att kvinnorna behövde bli medborgare där också. För att anknyta till Scott kan man säga att männen och kvinnorna tillskrivs skilda roller i offentligheten och privata rummet, eftersom hon menar att de båda behövs för att nå bästa möjliga resultat.¹²⁸ Denna slutsats kommer jag fram till eftersom hon förespråkar att mannen och kvinnan ska ha lika mycket ansvar där och ta beslut tillsammans för att nå ett gemensamt mål. Istället för att kvinnan skulle vara ett medel för mannens njutning och lycka, ansåg hon att mannen och kvinnan skulle skapa lycka tillsammans.

Jag upptäckte att Borelius föreställde sig att solidaritet mellan kön i hem och samhälle inte skulle stanna där. Hon talar om en fosterlandskärlek, där hon hämtar sina idéer om att män och kvinnor tillsammans ska skapa ett samhälle där människor inte tänker bara på sig själva och vill leva ett utifrån sin egen egoism. Dessutom talar hon om en gemenskap och solidaritet som ska sträcka sig utanför nationens gränser vilket hon visar vid ett tal vid den internationella rösträttsmöte 1911 där hon citerar Viktor Rydbergs dikt: "The bells that will ring in the hour when the nations of the earth shall become a group of brothers and sisters."¹²⁹ I detta sammanhang blir hennes religiositet tydlig när dikten talar om att finna Gud. Jag har upptäckt i min forskning att hon hämtade sin tro på jämlikheten mellan könen från sin religiositet. Ett sådant exempel är citatet ovan, men hon skrev också i artikeln "Kristendomen och kvinnofrågan" att Jesus alltid ger lika djupa sanningar till kvinnor och män och anser att varje själ är värd att frälsa. Eftersom det "kristna samhället" hade bortsett från detta budskap,

---

¹²⁵ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: "Anförande om kvinnorörelsen", s. 3.

¹²⁶ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I: 5: "Kvinnornas solidaritet", s. 13a.

¹²⁷ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: "Reform och evolution", s. 16.

¹²⁸ Scott 1999, s. 43-45.

¹²⁹ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: "Fosterlandskärlek", s. 3; Anförande trol. vid 6:e intern. Rösträttsmötet i Stockholm 1911", s. 5.

ansåg hon att samhället aldrig varit kristet.¹³⁰ Därmed menar hon att det ska vara en gemenskap mellan alla världens folk, en hel mänsklighet, oavsett om de var män eller kvinnor. Jämlikheten mellan dem var det mest betydelsefulla för henne, vilket jag också kopplar till Hammars forskning om Borelius som sökte gemenskap hos män under sin tid som student. Jag kommer att titta närmare på religions roll i hennes ideal under följande rubrik.

Religionens betydelse

Kristendomens feminisering

Eftersom Borelius förespråkade kvinnlig rösträtt, stötte jag ofta på uttalanden om att kvinnor skulle ha inflytande i samhället när jag arbetade med min tidigare uppsats. Bland annat menar hon att fruvar, döttrar och systrar hade utvecklat särskilda egenskaper i hemmet som behövdes komma till uttryck i samhället. Till exempel frågade hon, när den kvinnliga rösträtten hade blivit beviljad, vad man kunde hoppas och önska av den kvinnliga rösträtten? Svaret på frågan var enligt henne att man skulle hoppas på kvinnornas traditionella trohet och den gamla uppgiften att skapa lycka kom att fungera under större förhållande och under vidare synvinkel. Hon ansåg att dessa kvinnor hade utfört en tjänargärning i hemmet som behövdes i det stora och gemensamma hela. Vidare menade hon att det inte fanns något bättre eller mer förverkligande än den gärning som kvinnorna hade utfört i hemmet.¹³¹ I detta sammanhang menar hon att hemmet är överlägsen staten:

Den djupaste olikheten mellan staten och hemmets presentationer, hittills tror jag dock beror på något annat än staten tekniska svårigheter, och jag vågar inte lägga *för* stark vikt vid den kvinnliga osjälviskheten blott såsom *kvinnlig*. Hemmet där det har i ojämförligt högre grad än staten ställts under den *kristna livsåskådningens välde*. Där ligger den djupaste olikheten.¹³²

I detta sammanhang blir också kvinnans roll som moder av betydelse. Hon menade att kvinnan är den som har först och främst den omedelbara uppgiften att ”vårda människobarnet” vid livets inledning och denna livsvårdande egenskap var i behov att få inflytande på ett större plan.¹³³ Därmed menade hon att kvinnan var av naturen livsvårdande.

---

¹³⁰ LUB, Hilma Borelius samling, Serie III:1: ”Kristendomen och kvinnofrågan”, s. 1-2.

¹³¹ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 27-29.

¹³² LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 29.

¹³³ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Anförande med anledning av den beviljade kvinnliga rösträtten”, s. 3-4.

Men denna givna moderlighet inte var av sig själv en ”sammanhållningsmoderlighet”, som inte gick utanför det egna hemmets fyra väggar. Vad som behövdes var någonting som enade alla hem. Hon talade för att denna egenskap av moderlighet, omtagande och vårdnad hos kvinnorna var i behov att växa utanför det egna hemmet och omfatta mer än dess medlemmar.¹³⁴ Med detta i åtanke tolkar jag det som att hon ansåg att kvinnorna hade varit främst aktiva inom hemmet (dock med lite hjälp av mannen), men ändå varit de som hade skapat hemmet och gjort det till vad det var. Här kan man se att Borelius kan ha påverkats av 1800-talets idéer om att familjen fungerade som ett fäste för kyrkan, där offentligheten och privata rummet särskildes och inom den sistnämnda utövade man religion. Det tycks i detta sammanhang att hon såg religion var någonting feminint.¹³⁵ Till detta kan man också se det som att hon ansåg att män och kvinnor skulle ha skilda roller i privatlivet samt samhället. På följande sätt beskriver hon hemmets religiositet:

Det finns dock verkligen ett vackert hembegrepp och en däremot svarande verklighet, äfven om båda behöfva ytterligare renas och höjas. Där kristendomens ande härskat, där har hemlifvet förädlats trots ofullkomliga lagar och fattiga föreställningar och bristande förfining. Där har alstrats värden, som småningom verkat på allmänna medvetandet, till det tid efter annan fodrat reformering af sådana lagar och seder som voro ägnade att hämma och skymma dessa värden.¹³⁶

Dessutom ger hon uttryck för kvinnans roll som inflytande i uppfostran av barnen i religiös anda när hon talar för att kvinnans roll att skydda hemmet och dess intresse är nödvändigt eftersom samhället gör intrång i hemmet. Enligt henne har kvinnorna inte samma kontroll över barnens undervisning då skolsystemet kontrollerar barnens undervisning redan när barnen är små. Detta menar hon är en inskränkning på moderns inflytande och maktsfär, som innan präglades av att hon kunde styra guvernantens undervisning och därmed kontrollera sina barns uppfostran. Vidare poängterar hon att ”[n]u är det så att mödrarna inte ha någon röst med när staten bestämmer om och huru religionsundervisningen i skolan ska meddelas.”¹³⁷ Denna roll hade mödrarna som inflytande över sina barn och hem för att skapa religiösa värden hos dem. Detta anser jag också speglas i artikeln ”Studentrörelse och reformation”, där hon förespråkar att man ska samlas kring den nationella kyrkan eftersom:

---

¹³⁴ LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5: ”Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt”, s. 31.

¹³⁵ Blaschke 2011 s, 23-24.

¹³⁶ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnorna rösträttskraf”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel Lund, s, 199-200.

¹³⁷ Borelius, Hilma (1906) ”Kvinnornas rösträttskraf”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 205.

[h]var skulle den, som fått en klarhet öfver hvad kristet samfundslif kan vara, sätt in sin kraft för att i sin mån förverkliga ett sådant samfundslif, om icke inom den kyrka, som han har att tack för sin näring och skydd för sitt religiösa lif i unga år.¹³⁸

Min tolkning av hennes uttalande om att individen har uppfostrats under en religiös livsåskådning, är att han har uppfostrats av en moder eftersom det var hon som styrde upp denna undervisning i religion och var den som först introducerade honom för kyrkan och därmed ”förmedlat hans kännedom om Gud”. Denna slutsats kommer jag fram till på grund av hennes uttalande om att mödrarna inte längre styr undervisningen i religion, vilket påvisar att de har gjort detta förr och hade tidigare kontrollerat att barnen uppfostrades enligt den kristna livsåskådningen.

Kristendomens remaskulinisering

Jag skulle också vilja här knyta an till forskningen av Tjeder, Blaschke och Prestjan. Först och främst har Tjeder som sagt pekat på att man försökte skapa ett kristet mansideal som var anpassad till samtiden och moderniserades därefter.¹³⁹ En fråga som jag har funderat över är: hur såg Borelius på remaskuliniseringen av kristendomen? I föredraget ”Behovet av en religiös världsförklaring” noterar hon att ett flertal människor har lockats till spiritualismen eftersom denna knyter an till andevärlden, som gör att människor kan komma i kontakt med avlidna anhöriga. Hon menar att spiritualismen är ett religiöst symptom för den brist och svaghet i samtidens kristna förkunnelse. Vidare menar hon att den kristna kyrkan ger för lite tröst och lindring både till den människa som sörjer en avliden och den som inte gör det:

I den kristendom, som sökt anpassa sig efter ”tidens kraf” ligger en utåtvändhet, som drifver åtskilliga människor öfver till den katolska kyrkan som till en fristad, där det finns rum för stämningsinnehåll, för känslor.¹⁴⁰

Fortsättningsvis menar hon att protestantismen är väldigt nykter och praktisk i sitt förhållande till människor, så pass mycket att intresset, förståelsen och sympatin stannar vid institutionen som institution, arbetsuppgift som arbetsuppgift. Därmed får individen lösa sina problem på egen hand. Den kyrkliga protestantismen hade enligt henne utvecklats till att vara för

---

¹³⁸ Borelius, Hilma (1911) ”Studentrörelse och reformation”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitets bokhandel, Lund, s. 188.

¹³⁹ Tjeder 2008, s. 99, 103.

¹⁴⁰ LUB, Hilma Borelius samling, Serie. I:5:”Behovet av religiös världsförklaring”, s. 9.

”manlig”, ”handlingskraftig” och hade för lite tålmod med ”känsløjunk”.¹⁴¹ Därmed hade den mänskliga kontakten mellan församling och kyrka gått förlorad. Jag har valt att koppla det till Prestjans och Tjeders forskning om försöken att maskulinisera kristendomen för att försöka anpassa sig till modernitens krav. Troligtvis var Borelius medveten om detta förmanligande av kristendomen då hon skriver i ovanstående citat att kristendomen har försökt anpassa sig efter ”tidens kraf”, vilket också hon kommenterar i föredraget ”Kristendomen och personlighetslivet” genom att uppmana kristendomen att skicka sig efter tiden för själarnas skull och inte på grund av någon kyrkopolitisk beräkning.¹⁴² I hennes text anser jag att man kan se några av maskuliniseringens konsekvenser: protestantismen tappade egenskaper som vilket gjorde att flera sökte sig till andra religiösa inriktningar, däribland katolicismen. Dessutom upplever jag det som att dessa egenskaper skilde sig mycket från ”den sekulariserade manligheten” samt ”den kristna manligheten”. Den sistnämnda innehöll känslighet och ömhet, där de kristna dygderna var ömhet och medlidande. För att maskulinisera kristendomen skulle man kombinera den fysiska manligheten samt försvara de kristna egenskaperna som verkligt manliga.¹⁴³

Min uppfattning är att Borelius inte ansåg att själva förmanligandet var ett problem i sig, bara att den hade blivit ”för” manlig, handlingskraftig och okänslig. Jag tolkar det som att det finns en möjlighet för att hon ville att den skulle ha en del av dessa egenskaper, men bara att utvecklingen hade gått för långt. Men i samma veva skriver hon om vilka förödande konsekvenser förmanligandet av kristendomen hade för relationen mellan församling och kyrka. Här menar jag alltså att det finns en inkonsekvens hos henne: samtidigt som hon skriver att det har fått allvarliga konsekvenser för kyrkans ställning samt dess församling, ger hon också uttryck för att den inte skulle vara för manlig. Jag tolkar det som att hon möjligtvis önskade att det skulle finnas en balansgång mellan det feminina och det maskulina hos kristendomen.

Som sagt var det negativa med denna maskulinisering av kristendomen, enligt Borelius, att den kristna kyrkan inte tog hand om sin församling, vilka bland annat sörjde en avliden eller var bara i behov att stöd i livet. Vidare kan man också se utslag av att hon ansåg att kunskapen att kunna trösta var en kvinnlig egenskap, som kan knytas an till de tankar som florerade under första världskriget att männen saknade genom naturens lag, det spirituella

---

¹⁴¹ LUB, Hilma Borelius samling, Serie. I:5:”Behovet av religiös världsförklaring”, s.10.

¹⁴² LUB, Hilma Borelius samling, Serie I:5:”Kristendomen och personlighetslivet”, s. 16-17.

¹⁴³ Prestjan 2011, s. 117.

tröstandet som kvinnorna hade inom sig.¹⁴⁴ Möjligtvis önskade hon att det skulle finnas en balansgång mellan de feminina och manliga värdena, att de också kompletterade varandra inom den kristna kyrkan.

Min uppfattning är att hon ansåg att katolicismen var mer ”feminin” än protestantismen, på grund av att protestantismens avsaknad utav förståelse och medkänsla för sina medlemmar. Att hon troligtvis ansåg detta skulle inte vara så förvånansvärt eftersom protestanterna utmålade katolicismen som kvinnlig, medan protestantismen prisades för sin maskulinitet genom att den bland annat militariserades.¹⁴⁵ Denna syn anser jag att Borelius ger uttryck för då hon skriver att det finns utrymme inom den katolska kyrkan för stämningssinne och känslor. Dock menar hon att den protestantiska kyrkan har möjlighet att hålla rum för dessa också, i själva verket mycket bättre än den katolska. Då hon diskuterar strömningarna till den katolska kyrkan i artikeln ”Nutidsfrågor. Uppsatser i religiösa och sociala ämnen af Lydia Wahlström”, håller hon med Wahlströms tanke om att estetiska och härliga kyrkomusiken fångar många medlemmar från den protestantiska kyrkan.¹⁴⁶ En annan religiös inriktning som hon tycks anse är mer feminin än protestantismen är spiritualismen. Enligt Brown växte spiritualismen sig stark under 1910-talet som en fungerande domän hos kvinnorna.¹⁴⁷ Jag anser att man kan se att den protestantiska kyrkan förlorade kvinnornas styrning eftersom de var tvungna att dra sig därifrån till bland annat spiritualismen. Dock säger inte Borelius direkt att det är kvinnorna som sökte sig till andra religiösa inriktningar, men man kan tänka sig att det var ett stort antal kvinnor som hon refererar till då hon nämner detta. Dessutom noterar hon i ”Kvinnan och prästbristen” att många kvinnor sökte sig till sekter.¹⁴⁸

Uppenbart hade hon en lösning på denna strömning till den katolska kyrkan: man ska ta tillbaka de ”kvinnliga” värden som man hade förlorat. En annan är att den protestantiska kyrkans sympati och förståelse stannar endast vid institution som institution. I själva verket talar hon om liknande ting att man ville på nytt etablera kristendomen som en central faktor i samhället igen eftersom hemmet var överlägsen staten när den stod under den kristna livsåskådningen. Men betoningen på hemmets starka religiositet i förhållande till statens kan man se det som att hon också såg det som att kvinnan av naturen stod närmare

---

¹⁴⁴ Brown 2011, s. 50.

¹⁴⁵ Blaschke 2011, s. 24.

¹⁴⁶ LUB, Hilma Borelius samling, Serie. I:5: ”Behovet av religiös världsförklaring”, s. 9; Borelius, Hilma (1905), ”Nutidsfrågor: uppsatser i religiösa och sociala ämnen af Lydia Wahlström”, *Dagny* (1905):1, s. 21-22.

¹⁴⁷ Brown 2011, s. 51.

¹⁴⁸ Borelius, Hilma (1917), ”Kvinnan och prästbristen”, *Rösträtt för kvinnor* (1917):3, s. 2.

Gud och att männen skulle bli religiösa genom kvinnan.¹⁴⁹ Detta kan spegla hur hon förespråkade för att kvinnan skulle få större inflytande i det offentliga livet, vilket också skulle vara för det ”helas bästa”. Vidare skrev hon att många önskar att det historiska givna bandet mellan människor, som stat och kyrka representerar, ska stärkas¹⁵⁰ och hon ger en klar bild på vilka konsekvenser ett religionsfritt samhälle hade fått:

Det är reformationens jubelår. Man firar den religiösa frigörelsen, samvetets suveränitet, den kristna människans myndighetsförklaring i förhållande till kyrklig auktoritet. Hur förhåller det sig i verkligheten med samvetets suveränitet? Det myndigblivna individuella samvetet finner sig i den moderna folkkören ställt under en annan herre än den kyrkliga auktoritetens: *statens*, som befäller att dräpa, bränna och plundra. Är *det* verkligen en fri ställning?¹⁵¹

Kvinnliga präster

Browns forskning har visat att religionen feminiserades under 1800-talet; man betraktade det religiösa som en kvinnlig domän och att fler kvinnor utövade religion. Dock fortsatte prästämbetena vara ämnade för männen. Därför syftar jag till att i denna del att ta reda på vad Borelius ansåg om kvinnliga präster.

Jag har endast funnit en artikel av Borelius där hon talar om tanken om att ha kvinnliga präster i Sverige, vilket hon gör i ”Kvinnan och prästbristen.” Den är skriven som ett svar på en artikel av Ivar Holm i tidskriften *Kristendomen och vår tid* där han förespråkar för att kvinnorna skulle få inneha de lägre prästerliga ämbetena. Därmed går hans förslag emot en gammal tradition som bygger på att präster än de ämbetsmän som är mer allmänt och omedelbart synliga än någon annan. Inom detta kan man se att männen har en tydlig ställning inom offentligheten det vill säga på arbetsmarknaden eftersom Holm ansåg att kvinnorna skulle ha de lägre prästämbetena.¹⁵² Den enda kvinnliga prästen som Borelius talar direkt om är en av USA:s första kvinnliga präster: Anna B. Shaw. Jag anser att Shaw står i kontrast till den manlige prästen som framställs som en auktoritet som står högt i hierarkin. Jag får detta intrycket när hon beskriver Shaw och ett av dennes tal: ”[a]v det som ovänligt nog i vanligt språkbruk ofta kallas prästerligt, har hennes offentliga ord intet, intet hierarkiskt och

---

¹⁴⁹ Larsson 2002, s. 61.

¹⁵⁰ Borelius, Hilma (1914) ”Etiska fackföreningsväsende och demokratisk etik”, *Kristendomen och vår tid*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, s. 70.

¹⁵¹ LUB, Hilma Borelius samling, Serie. I:5: ”Vilka äro vårt studentförbunds uppgifter? Föredrag i Lunds kristliga studentförbund, hösten 1918”, s. 36b.

¹⁵² Scott 1999, s. 43-45.

hierarkiskt, än mindre salvelsefullt.”¹⁵³ Jag tolkar det som att Shaw inte var av samma auktoritet som den manlige prästen, utan hon var mer mänsklig och jämställd med sin församling, sina åhörare och framförallt var hon inte skenhelig. Enligt Scotts schema kan man se det som att män och kvinnor hade skilda roller på arbetsmarknaden då det kom till prästämbeten, där den manlige var mer hierarkisk medan den kvinnliga stod närmare församlingen.¹⁵⁴

Också här skulle jag vilja koppla till det som betraktades som manligt respektive kvinnligt inom kristendomen under 1800-talet. Som jag nämnde tidigare menade Borelius att den kristna kyrkan hade slutat att bry sig om sin församling vid institution som institution och därmed blivit för manlig. Möjligtvis representerade Shaw den feminina delen av religion som var mer omtänksam, jämlik och utstrålade inte samma auktoritet som en manlig präst. Auktoriteten blir också viktigt i detta sammanhang eftersom det har att göra med makt. Hon benämner den manlige prästen som mest ”synlig i samhället”¹⁵⁵, vilket får mig att tänka på att han är en slags karriärman som närmast utför sin tjänst för egen vinning. Hon framställer däremot Shaw som mer ödmjuk och underordnad. Dessa egenskaper har bland annat Werner lyft fram som ideal hos de katolska missionärerna under mitten av 1800-talet, där de ideala egenskaperna var ödmjukhet, lydighet och självupppoffring, medan de motsatta var äregirighet, högmod och karriärlystenhet. De egenskaper som missionärerna betraktade som ideal, sågs som kvinnliga enligt protestanterna.¹⁵⁶

Samtidigt som Borelius berömmar Holms fördomsfrihet kring att endast män kan vara präster, poängterar hon att han menar att man kan följa en ny tradition som syftar till att kvinnor har lägre tjänst och lön, liksom de flesta arbetsområden där kvinnan befinner sig inom. Detta menar hon är anledningen till att man inte ska ha kvinnliga präster, eftersom det skulle innebära att det skulle bli ett nytt arbetsområde där kvinnorna var underlägsna männen.¹⁵⁷ Kvinnornas underlägsenhet på arbetsmarknaden är ett ämne som hon tar upp i ”Kvinnornas solidaritet” i vilken hon nämner barnmorskan som inte får tillräckligt med lön motsvarande sin arbetsförmåga, kunnighet och betydelse i samhället.¹⁵⁸ För att koppla det till Scotts schema, menar jag att hon gick emot tanken om att kvinnor och män skulle ha skilda roller på den institutionella nivån när hon kritiserade traditionen att kvinnor skulle ha lägre

---

¹⁵³ Borelius, Hilma (1914) ”Själar och ansikten IV Anna B. Shaw”, *Hertha* (1914):10, s. 203.

¹⁵⁴ Scott 1999, s. 43-45.

¹⁵⁵ Borelius, Hilma (1917) ”Kvinnan och prästbristen”, *Rösträtt för kvinnor* (1917):3, s. 2.

¹⁵⁶ Werner 2008, s. 159.

¹⁵⁷ Borelius, Hilma (1917) ”Kvinnan och prästbristen”, *Rösträtt för kvinnor* (1917):3, s. 2.

¹⁵⁸ LUB, Hilma Borelius samling, Serie 1:5: ”Kvinnornas solidaritet”, s. 23.

lön och ställning på arbetsmarknaden.¹⁵⁹ Dessutom poängterar hon att den kyrkliga församlingen var konservativ:

min avgjorda mening, att församlingens synpunkt är den härvidlag odisputabelt viktigaste. Om – såsom jag tror vara fallet hos oss – huvudmassan av församlingen ej är färdig att taga emot och tillgodogöra sig kvinnliga präster, torde det nog vara bäst att männen tills vidare ensamma inneha ”prästämbete” i officiella mål.¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ Scott, s. 43-45.

¹⁶⁰ Borelius, Hilma (1917) ”Kvinnan och prästbristen”, *Rösträtt för kvinnor* (1917):3, s. 2

Avslutande diskussion

De frågor som jag ville få svar på i denna undersökning var:

- Vilka mans- och kvinnoideal ger Hilma Borelius uttryck för i sina föredrag och artiklar?
- Vilken roll spelar dessa ideal i hennes vidare samhällsideal?
- Hur förhåller hon sig till tidens feminisering respektive remaskulinisering av kristendomen? Ansåg hon att religionen var ett forum för kvinnorna? Hur ställde hon sig till kravet att kvinnorna skulle ha tillträde till prästämbeten?

Borelius verkade i ett forum under en tidsepok där skilda samhällsfenomen genomgick förändringar och utvecklingsprocesser. Utifrån ett genusperspektiv har jag gjort en innehållsanalys för att kartlägga olika begrepp som förklarar hennes syn och åsikter. I min undersökning ser man att hon hämtade mycket från sin uppväxt det vill säga från den privata sfären men även från det offentliga främst inom den akademiska världen som var mansdominerad under hennes tid.

Hennes intresse i religiösa frågor och synen inom olika trosuppfattningar märks tydligt, särskilt angående protestantismen och katolicismen kom hennes könsperspektiv till uttryck. Hon lyfter ofta fram kvinnans roll i hemmet med bland annat ett religiöst uppfostringsansvar för barnen. Hon menar att kvinnans roll i detta sammanhang kan föras ut i det offentliga, innefattade ett socialt ansvarstagande som barnmorska eller sjuksköterska. Vidare menade hon att kvinnorna skulle i denna roll vårda de människor som var mindre lyckligt lottade och stod utanför samhället. Hon gjorde även en indelning mellan kvinnorna beroende på deras olika egenskaper. Dels fanns den solidariska kvinnan som var detta utifrån solidariteten med andra kvinnor även om man levde i lyckliga äktenskap eller hade ett bekymmerslöst liv och dels existerade de kvinnor som levde ett bekvämt liv och struntade i hur andra hade det. Hon förespråkade för att man skulle ta del av andra kvinnors åsikter även om dessa skilde sig från sin egen. Kvinnorna som levde i denna solidaritet var harmoniska, intelligenta och stod i kontrast till de som var nyfikna och självupptagna.

Hon var också politiskt aktiv i den bemärkelsen att hon förespråkade kvinnlig rösträtt. Detta gav hon uttryck i sina skrifter då hon motsade sig statens intrång i hemmet, vilket inte kunde ignoreras utan istället skulle kvinnornas moderlighetskänsla given av naturen inte stanna endast inom hemmets fyra väggar, utan i form av samhällsmoderligheten skulle den föras ut i offentligheten och staten. I relation mellan staten och hemmet ansåg hon att staten var underlägsen hemmet eftersom hemmet stod under den religiösa livsåskådningen.

Här kan man applicera till den tidens moderata och samhällskonservativa hållning om statens roll och begränsningar. Även om denna skulle kunna klassas som socialkonservativ i vissa sammanhang så växte det fram en viss socialliberal hållning där hon såg kvinnan spela en betydelsefull roll inom samhällsvårdande institutioner som sjukvård. Därmed var hon också emot den så kallade familjeegoismen som existerade både hos män samt kvinnor, vilket skulle bytas ut till en ansvarstagande gemenskap i samhället som präglades av solidaritet och omtanke för de andra.

Även om Borelius lyfte fram betydelsen av jämlikhet mellan männen och kvinnorna, såg hon olikheterna mellan könen. Dessutom såg hon olikheter mellan männen för sig. Guildsfords tidigare forskning om "the masculine achiever" och "the Christian gentleman" stämmer in på ett antal män som hon beskriver i sina texter. Ett exempel är familjefadern som fungerade som ett ideal då han visade intresse för sina barns utbildning och uppväxt. I själva relationen var han kärleksfull, beskyddande och ömhetsfull mot sin familj, vilken är i symbolik med "the Christian gentleman." Samtidigt skulle han ta hand om sin familj ekonomiskt som går i hand med "the masculine achiever". Vidare skulle maken stötta sin fru i hennes utveckling vilket hon påvisade med exemplet Snowden och Jacobs som stöttade sina hustrur, vilka förespråkade för kvinnlig rösträtt och kunde därmed älska den "nya kvinnan." Därmed tolkar jag det som att hon förespråkade för att män och kvinnor skulle leva tillsammans för att utvecklas till en bra man eller kvinna. Därför ansluter hon till de österrikiska författarinnorna som Schwartz har undersökt, det vill säga de som ansåg att män och kvinnor behövde en samlevnad, främst för mannens skull så att kvinnan kunde lära honom att leva ett moraliskt liv. De män som Borelius nämner betecknar jag som goda och står i kontrast till andra män som använde kvinnans underordning för att höja sig själva. Enligt henne fanns också de män som stod under sexualitetens makt, vilka fanns överallt i samhället. I samband med detta lyfter hon fram Arnold Norlinds kamp för att uppnå självbehärskning. Bland andra Schwartz har undersökt sedlighetsmoralen ur österrikiska författarinnors perspektiv och Levin gjorde detta ur ett svenskt perspektiv. Hennes forskning har visat att det fanns föreställningar i Sverige om att självbehärskningen var någonting som man skulle uppfostras till och kämpa för.

I anslutning till detta lyfter Borelius fram vikten av en god relation mellan män och kvinnor. Här förespråkar hon för kärleken mellan makarna i ett äktenskap, för ett högre äktenskapsideal som hon menade ignorerades av många. Åter hämtade hon kraft från sin religiösa inspirationskälla då hon ansåg att en andlig och själslig tillhörighet var det viktigaste mellan makarna, vilket skulle innebära en utvecklingsprocess för de båda. Jag kopplar det till

Larssons resultat om att det fanns i samtiden en föreställning om att en god relation innefattade ett utrymme där mannen och kvinnan kunde utvecklas individuellt, det vill säga ge varandra kraft i denna utvecklingsprocess. Dock menade hon att detta samarbetsförhållande mellan makar inte endast skulle stanna inom hemmets gränser, utan den skulle även finnas i det offentliga, det vill säga samhället. Dessutom ansåg hon inte att det enbart skulle ske ett intellektuellt utbyte mellan make och hustru, utan också i det offentliga mellan män och kvinnor i stort. Bland annat fick hon kritik av att hon endast sökte intellektuella samtal med män och var dessutom villig att tona ned sin identitet som kvinna. Därmed tolkar jag det som att hon ville att både männen och kvinnan skulle bli avsexualiserade, eftersom hon motsatte sig de tillfällen där relationen mellan manliga och kvinnliga studenter blev mer än kamratlig. Min tolkning är att hon ville att mannen och kvinnan skulle mötas där de är närmast lika varandra och framförallt jämlikar. Möjligtvis ville hon helt enkelt suddas ut orden ”man” och ”kvinna” som skilde dem åt. Samtidigt som hon kämpade för detta var hon ändå beredd på att betona skillnaderna mellan män och kvinnor, att de hade skilda uppgifter både i hemmet och i offentligheten.

För att återkoppla till Scotts nivåer kan man därmed säga att hon följde föreställningen om att kvinnor och män hade skilda roller på den institutionella samt individuella nivån. De hade olika områden inom yrken och hemlivet. Kvinnan den vårdande som sysslade med det ”levande” medan männen sysslade med det ”döda”. Därmed representerade män och kvinnor två olika domäner som kompletterade varandra, både i hemmet och offentligheten. Det sociala och biologiska könet som Gothlin har skrivit om har också betydelse i detta sammanhang. Trots att Borelius förespråkade för denna jämlikhetsstatus, upphöjande status och ökat inflytande för kvinnan i olika sammanhang både privat och offentligheten, upplever jag det som att hon såg det som naturligt med olika yrken beroende på kön, vilket hade sin förklaring utav biologisk natur. Därmed kan man se att hon definierade kvinnan utifrån det biologiska, men som skulle bli socialt i och med samhällsmoderligheten som var det centrala i samhällsdebatten under 1900-talet.

Dessutom ansluter Borelius sig till tidens föreställningar om religion som någonting främst för kvinnorna, vilken utifrån Brown har utvecklat sin teori om religionens feminisering. Tanken om att kvinnorna hade en naturlig religiositet ses där hon förespråkar för att kvinnorna ska ha större inflytande i samhället samtidigt som hon noterar att hemmet, där kvinnorna har varit aktiva, är mer utvecklat än samhället eftersom religion som livsåskådning genomsyrar hemlivet.

I frågan om kvinnliga präster förklarar hon att församlingen inte var redo för

kvinnliga präster och att dessa skulle ha de lägre prästämbetena och därmed lägre lön i förhållande till sina manliga kollegor. Hon förde även en diskussion om olikheterna mellan olika religiösa trosuppfattningar och betydelsen av detta, där olika genusaspekter behandlas. Hon ansåg att kristendomen hade blivit för manlig och för handlingskraftig som inte stöttade och tröstade sin församling när de befann sig i hårda perioder i sitt liv. Den remaskunlinsering som bland andra Tjeder, Blaschke och Prestjan har lyft fram som ett sätt för de kristna männen under 1800-talet och 1900-talen att anpassa sig efter samhällets krav, visar hon har gått för långt när hon noterar att kristendomen har blivit ”för” manlig. Enligt henne stod protestantismen i kontrast till katolicismen eftersom den sistnämnda gav plats för känslor- och stämningsinnehåll. Därmed tycks hon ansett att katolicismen var mer feminin då hon beskriver att den innehåller de egenskaper som utmärkte de kristna värdena som var av feminin karaktär: känslös, någon att ha förtroende för och tröstas hos. Samtidens föreställningar om protestantismen som maskulin och katolicismen som feminin ser man genomsyrar hennes texter. Det kan man koppla till Blaschkes och Werners forskning där de har lyft fram dåtidens föreställning om lutherdomens maskulinitet och katolicismens femininitet.

För en vidare forskning tycker jag att det skulle vara intressant att undersöka närmare hennes strategier och roll inom det fält som *Kristendomen och vår tid* utgjorde. Denna uppsats har inte haft denna inriktning eller syfte, men jag har sett tendensen att artiklarna saknar den vassa ton som bland annat präglar föredragen vid rösträttsmöten och artiklarna i *Hertha*. Möjligtvis beror det på att detta fält dominerades av män, vilket jag har sett när jag letade efter artiklarna. Det här ämnet anser jag kunde vara tänkvärt att titta närmare på och kanske göra en komparativ analys av alla tre fält, det vill säga inte endast det akademiska och det kvinnokulturella. Eftersom det finns ett stort material av Borelius texter på Lunds universitetsbibliotek hade det varit av intresse att undersöka andra delar av *Hilma Borelius samling* för att se om dessa överensstämmer med mina resultat.

Käll- och litteraturförteckning

Otrycka källor

Lunds universitetsbibliotek (LUB)

Hilma Borelius samling

Efterlämnade papper, Serie I:5: Föredrag i kvinnofrågan m.m.:

Anförande med anledning av den beviljade kvinnliga rösträtten

Anförande om kvinnorörelsen 1906

Anförande troligtvis vid 6:e internationella rösträttsmötet i Stockholm 1911

Behovet av religiös världsförklaring. Fragment, troligtvis av ett föredrag.

Diskussionsinledning med anledning av Skåne förbundet av LKPR 1919

Fosterlandskärlek (utkast)

Föredrag hållet efter beviljandet av kvinnans politiska rösträtt

Kristendomen och personlighetslivet. Fragment av föredrag hållet för Lunds kristliga studentförbund, d. 18 mars 1918

Kvinnornas solidaritet. (Föredrag vid kvinnornas 4 allmänna rösträttsmöte i Strängnäs 1916)

Reform och evolution. Tal vid Lunds kvinnliga studentförenings jubileum 1925

Vilka äro vårt studentförbunds uppgift? Föredrag i Lunds kristliga studentförbund, hösten 1918.

Serie III:1: Artiklar:

Camilla Collett, 1921

Den politiska kvinnorösträtten, 1908

Erik Gustaf Geijer, 1910

Kristendomen och kvinnofrågan, 1908

Tidskrifter

Dagny

Hertha

Kristendomen och vår tid

Rösträtt för kvinnor

Litteratur

Björkenlid, Bertil, *Kvinnokrav i manssamhälle: rösträttskvinnorna och deras metoder som opinionsbildare och påtryckningsgrupp i Sverige 1902-1921*, Avd. för litteratursociologi, Litteraturvetenskapliga insti., Univ., Diss.Uppsala: Univ., Uppsala, 1982

Blaschke, Olaf, "The unrecognized priety if men. Strategies and success of the re-masculinisation campaign around 1900", Yvonne Maria Werner (red.) *Christian masculinity: men and religion in northern Europe in the 19th and 20th centuries*, Leuven UP, Leuven, 2011

Borelius, Hilma, *Klarnad syn., en efterskörd*, C.W.K. Gleerup, Lund, 1935

Brown, Callum G., "Masculinity and secularization in twentieth-century Britain", Yvonne Maria Werner (red.), *Christian masculinity: men and religion in northern Europe in the 19th and 20th centuries*, Leuven UP, Leuven, 2011

Brown, Callum G., *The death of Christian Britain: understanding secularisation 1800-2000*, 2. ed., Routledge, London, 2009

Gothlin, Eva, *Kön eller genus?*, Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborg, 1999

Guildford, Janet, "Creating the ideal man: Middle-class women's constructions of masculinity in Nova Scotia, 1840-1880." *Acadiensis* 24, nr 2, 1995, s. 5-23

Hammar, Inger, "Den svårerövrade offentligheten. Kön och religion i emancipationsprocessen", *Kvinnovetenskaplig tidsskrift* nr 2, 1998

Hammar, Inger, *Emancipation och religion: den svenska kvinnorörelsens pionjärer i debatt om kvinnans kallelse ca 1860-1900*, Carlsson, Diss. Lund: Univ., Stockholm, 1999

Hammar, Inger, "'Lund är så ytterligt konservativt...': kvinnliga studenter söker tillträde till Alma Mater", Christina Carlsson Wetterberg & Göran Blomqvist (red.), *Kvinnor vid Lunds universitet*, Lunds universitshistoriska sällskap, Lund, 2000

Larsson, Maja, *Den moraliska kroppen: tolkningar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin*, Gidlund, Diss. Uppsala : Univ., 2002, Hedemora, 2002

Levin, Hjärdis, *Masken uti rosen: nymalthusianism och födelsekontroll i Sverige 1880-1910 : propaganda och motstånd*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Umeå: Univ., Stockholm, 1994

Nicklasson, Stina, *Högerns kvinnor: problem och resurs för Allmänna valmansförbundet perioden 1900-1936/37*, Univ., Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1992

Nordenstam, Anna, *Begynnelse: litteraturforskningens pionjärvinnor 1850-1930*, [Ny utg.], B. Östlings bokförl. Symposion, Eslöv, 2001

Nordenstam, Anna, "Dubbla fält - dubbla strategier: exemplet litteraturforskaren Hilma Borelius", *Varför grävde man upp drottning Kristina?: kvinnobilder i olika tider och kulturer*, Eva Löfquist (red.), Humanistiska fakulteten, Univ., Göteborg, 1997

Nordenstam, Anna, *Hilma Borelius: en akademisk pionjär vid sekelskiftet*, Litteraturvetenskapliga inst., Univ., Göteborg, 1993

Nordenstam, Anna, "Hilma Borelius - pionjär på fältet", Broady, Donald & Albertsen, Niels (red.), *Kulturens fält: [Cultural fields] : en antologi*, Daidalos, Göteborg, 1998

Patton, Michael Quinn, *Qualitative research & evaluation methods*, 3. ed., SAGE, London, 2002

Prestjan, Anna, "The man and the clergyman. Swedish priest obituaries, 1905-1937", Yvonne Maria Werner (red.), *Christian masculinity: men and religion in northern Europe in the 19th and 20th centuries*, Leuven UP, Leuven, 2011

Rönnbäck, Josefin, "Den fängslade modern: om samhällsmoderlighet som ideologi, taktik och praktik i kampen för kvinnors rösträtt", Helena Bergman & Peter Johansson, *Familjeangelägenheter: modern historisk forskning om välfärdsstat, genus och politik*, B. Östlings bokförl. Symposion, Eslöv, 2002

Rönnbäck, Josefin, *Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902-1921*, Atlas, Diss. Stockholm : Univ., 2004, Stockholm, 2004

Rönnbäck, Josefin, "Rätt är makt: rösträtten som mål och medel för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt", Christina Florin & Lars Kvarnström (red.) *Kvinnor på gränsen till medborgarskap: genus, politik och offentlighet 1800-1950*, Atlas, Stockholm, 2001

Schwartz, Agatha, "Sexual cripples and moral degenerates; Fin-de siecle Austrian women writers on male sexuality and masculinity." Seminar: A Journal of Germanic Studies 44, nr 1, 2008, s. 53-67.

Scott, Joan Wallach, *Gender and the politics of history*, Rev. ed., Columbia Univ. Press, New York, 1999

Tjeder, David, "Det manliggörande tvivlet", Yvonne Maria Werner (red.) *Kristen manlighet: ideal och verklighet 1830-1940*, Nordic Academic Press, Lund, 2008

Tornbjer, Charlotte, *Den nationella modern: moderskapet i konstruktioner av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft*, Nordic Academic Press [distributör], Diss. Lund: Univ., 2002, Lund, 2002

Westergren, Nathalie, *Hilma Borelius – en röst i högerkvinnornas kamp för kvinnlig rösträtt och deltagande i samhällsbyggandet*, B-uppsats, Historiska institutionen, Lunds universitet, 2012.

Elektroniska källor

Digitalt arkiv över äldre svenska kvinnotidskrifter, <http://www.ub.gu.se/kvinn/digtid/>, hämtad 2012-04-22 (utskrift hos författaren)